

AIHM VE AYM KARARLARI IŞIĞINDA GEREKÇELİ KARAR HAKKI*

*Right to a Reasoned Decision in the Light of the Decisions
of European Court of Human Rights and Constitutional Court of Türkiye*

Reşat ÇETİNKAYA**

Özet

Adil yargılanma hakkı, hukukun üstünlüğüne bağlı demokratik toplumun temel değerlerini yansıtan bir haklar ve ilkeler bütünüdür. Mahkeme kararlarının gerekçeli olması ilkesi, verdiği kararlarda AIHM tarafından adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak ortaya konulmuştur. Gerekçeli karar hakkı, kendi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden birisidir. Yargı kararlarında rasyonel temellendirmeyi inşa eden, dava konusu bulgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı sağlayan karar gerekçesidir. Makul, yasal ve yeterli gerekçe içeren mahkeme kararları, yargısal etkinliklerin verimliliğini artırmaktadır. Tarafların iddialarının karşılanmadığı, esasa etki edecek nitelikteki delil ve bulguların değerlendirilmediği, belirsiz ve çelişkili ifadelerin kullanıldığı, temyiz makamının içselleştirdiği, yasal ifadelerin sürekli tekrarıyla oluşturulan, usulüne uygun tebliğ edilmeyen veya içeriğindeki bilgiye ulaşılamayan gerekçe ise hak ihlallerine yol açacaktır. Gerekçeli karar hakkı kapsamında yaşanan hak ihlallerine ilişkin Anayasa Mahkemesi ve AIHM kararlarında ortaya konulan yaklaşımın insan hakları normlarına katkı sağlayacağı açıktır. Gerekçeli karar hakkının denetlenmesinin sınırlarına yönelik Anayasa Mahkemesi ve AIHM tarafından ortaya koyulan ilke ve prensipler ışığında yapılacak analizler de insan hakları normlarının gelişimi açısından önem kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gerekçe, Adil Yargılanma, Gerekçeli Karar, İnsan Hakları, Anayasa Mahkemesi

Abstract

The right to a fair trial is a set of rights and principles that reflect the fundamental values of a democratic society based on the rule of law. The principle of reason for court decisions has been put forward by the ECHR as an element of the right to a fair trial in its decisions. The right to a reasoned decision, beyond being a fundamental right itself, is one of the most effective safeguards that ensure the proper enjoyment and protection of fundamental rights and freedoms. It is the decision justification that establishes the rational basis in judicial decisions and provides the connection between the findings in question and the verdict. Court decisions that are

* Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.

* Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 27.11.2023

* Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 27.12.2023

* Bu çalışma, Doç. Dr. Abdulkadir Yıldız danışmanlığında 03.01.2023 tarihinde tamamladığımız 'Gerekçeli Karar Hakkı' başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. (Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye, 2023)

** İdari Yargı Hakim Adayı, Adalet Bakanlığı, resatcetin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3000-7361>.

reasonable, legal and contain sufficient justification increase the efficiency of judicial activities. The justification in which the claims of the parties are not met, the evidence and findings that may affect the merits are not evaluated, vague and contradictory expressions are used, the appeal authority internalizes it, is created by constant repetition of legal statements, is not notified properly or the information in its content cannot be accessed, will lead to violations of rights. It is clear that the approach put forward in the decisions of the Constitutional Court and the ECHR regarding human rights violations within the scope of the right to a reasoned decision will contribute to human rights norms. Analyzes to be made in the light of the principles and principles put forward by the Constitutional Court and the ECHR regarding the limits of the supervision of the right to reasoned decision are also important for the development of human rights norms.

Keywords: Justification, Fair Trial, Reasoned Decision, Human Rights, Constitutional Court

GİRİŞ

Modern devlet anlayışının gelişimiyle beraber egemenlik ve hukuk alanındaki düzenlemelerin en temel uğraş alanlarından biri de bireylerin temel hak ve özgürlükleri olmuştur. Bu bağlamda temel hak ve özgürlükleri koruma amacıyla kurumsal çözümler ve düzenlemeler daha yaygın hale gelmiştir. Hukuku egemen kılma, adaleti temin etme adına yapılan işlevselliğe yönelik çalışmaların en önemli kısmı yargılama yöntemi ve sürecine ilişkin olanıdır. Adalet, nihayetinde hukuk kuralları çerçevesinde yürütülen, rasyonel¹ ve sistemli bir yargılama neticesinde gerçekliğe ulaşmayı hedefler. Gerçekliğe ulaşmak, elde edilen bulgu ve delillerin belli bir mantık örgüsüyle işlenmesi çabasıyla mümkün olabilir. Dolayısıyla gerçekliğe ilişkin bilginin, birey ve toplum nezdinde mantıksal çerçevesini oturtan kavram olan gerekçe, hukuk düzeninde rasyonel temellendirmeyi inşa ederek hak ve özgürlüklerin korunması işlevini temin eder. Bu işlevsel önemi üzerinden gerekçenin, bizzat adalete hizmet etme bağlamında doğru, haklı, yasal, makul, vicdana ve bilhassa hukuka uygun şekilde temellendirilmesi gerekmektedir².

Gerekçe, adil ve güvenli yargılama faaliyetlerinin güvencesi olarak görülmektedir³. Ayrıca muhakemenin hukuka uygun yürütülmesi adına bir gerekliliğe karşılık gelmektedir. Yargılama faaliyetinin sonunda erişilen, esasa ve usule ilişkin tüm hususların değerlendirildiği, uyuşmazlığın giderilmesine yönelik hükmü içeren bir metin olan gerekçeli karar, tarafların ve hatta kamunun hukuk düzenine olan güvenini perçinlemektedir⁴. Adalet sisteminin keyfiliğe karşı en önemli güvencesi, hâkimin somut verilerden hareketle ortaya koyduğu gerekçesidir⁵. Gerekçeli karar

¹ Adnan Güriz, 'Adalet Kavramının Belirsizliği', *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe Seçilmiş Metinlerle* (Türkiye Felsefe Kurumu 2001) 319.

² Hilmi Şeker, 'Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri' [2007] Ankara Barosu Dergisi 22.

³ Ender Ethem Atay, 'Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıdaki Uygulaması' [2018] Danıştay Dergisi 24.

⁴ Mustafa Artuç, *Hüküm Kurma Sanatı* (Adalet Yayınevi 2015) 693.

⁵ Doğan Gedik, 'Ceza Muhakemesinde Hakim Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK m.217)', *Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan*, vol 21 (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2019) 920.

hakkına yönelik pozitif hukukta yapılan düzenlemeler, yargılamalarda keyfi uygulamaların önüne geçilmesine, tarafların haklarının ihlal edilmemesine, hak arama özgürlüğünü kullanan vatandaşlara haklarından faydalanma imkanının verilmesine olanak sağlar.

Gerekçe, adil yargılanma hakkıyla doğrudan ilişkili olması nedeniyle insan haklarına ilişkin normların gelişmesine katkı sağlamaktadır. İnsan haklarının korunması gündemi canlılığını korurken yüksek mahkemeler tarafından adil yargılanma hakkına ilişkin verilen ihlal kararları yeni içtihatlarla yol açmaktadır. Bu bağlamda ‘gerekçeli karar hakkı’na dönük ihlal kararları çoğunlukla adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Nihayetinde, gerekçeli karar hakkına ilişkin AİHM ve Anayasa Mahkemesinin kararları incelendiğinde, gerekçeye ilişkin temel ilke ve değerler görülebilecektir.

AİHS m.6 kapsamında adil yargılanmanın temel ilkeleri belirtilmiş fakat aynı maddenin gerekçeli karar hakkına yönelik bir hüküm içermediği görülmüştür. AİHM’nin amaçsal yorumuyla adil yargılanma hakkının sınırları oldukça genişletilmiş, nihayetinde gerekçeli karar hakkı içtihadi bir hak niteliği kazanmıştır⁶. Adil yargılanma hakkı ihlallerinin yanında masumiyet karinesi, ifade özgürlüğü, özel hayata saygı gibi temel hak ve özgürlük alanlarının sınırlandırılmasında da niteliksiz gerekçelerin rolü vardır. Temel hak ve özgürlükler ihlallerinin gerekçeyle ilişkili görünüşleri, Anayasa Mahkemesinin yanı sıra AİHM kararlarında da belirginlik göstermektedir.

I. GEREKÇE

A. Gerekçe Kavramı

İnsanoğlunun düşünme faaliyetinin ardından ortaya attığı görüşlerin gerekçelendirilmesi’, akıllara gelen “neden” sorusunun cevaplandırılması bağlamında da temel bir gerekliliktir. Fikirlerin ve bu fikirler temelinde gelişen eylemlerin meşruiyetinin sağlanması, akılcı ve mantıklı bir gerekçeye bürünmesi sayesinde gerçekleşebilir. Gerekçe, gerçekliğe ilişkin bilginin, birey ve toplum nezdinde mantıksal çerçevesini oturtan kavramdır. Evrenin veya doğanın gerçekliğinin izahına paralel olarak bireyin gerçekliğinin izahı da bilginin veya bulgunun temellendirdiği gerekçeyle mümkündür.

Gerekçe, kelime anlamı olarak da incelendiğinde ise, Türk Dil Kurumu sözlüğündeki yer alan haliyle: “*gerekirici sebep, esbabımucibe, bir yasanın önerilmesi ve hazırlanmasında, yasa tasarısının hazırlanış ve maddelerin düzenleniş sebebi, mahkeme kararlarının dayandığı kanuni ve hukuki sebepler; bir önermenin kendi-*

⁶ Ömer Faruk Atagün, ‘Temel Bir İnsan Hakkı Olan Adil Yargılanmanın Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı’ (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi 2020) 55.

⁷ Zühal Aysun Sunay, ‘Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri’ [2016] Danıştay Dergisi 7.

liğinden kıldığı gereklilik, lazıme” olarak tanımlanmıştır. TDK’de yer alan tanımı itibariyle gerekçenin, hukuk terminolojisindeki yeri vazgeçilemez niteliktedir. Yılmaz’ın tanımladığı haliyle; gerekçe, yargıcın hükmünü dayandırdığı nedenlerdir⁸. Centel/Zafer’in tanımıyla⁹; “...hâkimin vardığı sonuçların nedenlerini doğru ve çelişki yaratmadan gösterilmesi- açıklanması yoluyla güven ve adil yargılanma düzeni sağlayan temel kavramdır.”

İnsanlık tarihiyle yaşıt olan¹⁰ gerekçe kavramının, hukuk terminolojisinde hak ettiği yeri bulmaya başlamasıyla beraber adalet kurumlarının karar alma işleyişi temelindeki tartışmalar da hız kazanmıştır. Karar alma işleyişi bağlamında gerekçe, maddi vakıalar ile tahkikat sonucunda açıklanan hüküm arasındaki mantıki bağı kurmaya yarayan hukuki sebeplerdir¹¹. Gerekçenin, mahkemenin tahkikat neticesinde elde ettiği bulgular ile hüküm fıkrası arasında bir köprü görevi gördüğü açıktır¹². Bu temel niteliği sebebiyle gerekçe, tarafların tatmini açısından vazgeçilmesi mümkün olmayan usuli bir güvence olmakla birlikte, hükmün yargısal denetiminin gerçekleştirilmesi açısından da varlığı zorunludur¹³. Mahkemeler, tarafların iddia ve savunmalarını, davanın esasını oluşturan tüm olguları ortaya çıkarmaya yarayan ispat araçlarını değerlendirerek kararın gerekçesini oluşturmalıdırlar. Bu itibarla kararların gerekçeli olması mahkemeler için bir yükümlülük teşkil eder¹⁴. Yargılama makamları, hükmüne esas aldığı hukuk kurallarını ve bunun nedenlerini açıklamakla yükümlüdür. Söz konusu yükümlülüğün, hukuki dinlenilme hakkı ve kanun yoluna başvuruda bulunabilme hakkının teminatı olduğu muhakkaktır. Yargılama sürecinin hukuk kurallarına uygun yürütülmesinin güvencesi olan gerekçe, kararın meşruiyetinin sağlanmasında temel argümandır.

Nihayetinde gerekçe, yargılama süreci boyunca adaletin tecelli etmesini amaçlayan bir konsepti temin eder. Şeker’in yaptığı farklı tanımlamaların¹⁵ yanı sıra en

⁸ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü* (Yetkin Hukuk Yayınları 2006) 238.

⁹ Nur Centel and Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Beta Yayınları 2015) 647.

¹⁰ Hilmi Şeker (n 3) 179.

¹¹ Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, (Yetkin Yayınları 2017) 339.

¹² Ahmet Cahit İyilikli, ‘Hakların Yarışması Bağlamında Doğru Hükmün Yetersiz Gerekçeye Feda Edilmesi’ [2021] *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 245, 245.

¹³ Süha Tanrıver, *Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, Makalelerim 1* (Asil Yayın Dağıtım 2005) 209.

¹⁴ Hakan Pekcanitez, ‘Hukuki Dinlenilme Hakkı’ [2000] Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan 784.

¹⁵ Şeker, gerekçeye ilişkin değerlendirmelerini karşılıklı rıza ve meşruiyet bağlamında ele almaktadır: “İnsanlıkla yaşıt olan gerekçe, yargıcın meşru ilgililer, toplum, kamu ve hükmün yargıçları ile dikey ve yatay bantta girdiği ilişkinin güvenilir, tarafsız ve verimli olduğunu kanıtlamaya yarayan bir helalleşme, ibralaşma ve aklanma vasıtasıdır. Kendisini, ima yoluyla olgunlaştırarak gerekçeli karar alma hakkına eviren bu kurum, yargılamanın üzerinde yürüdüğü değerlerin belirlenmesi, tanınması ile bu değerlerin var ettiği hükmün meşruiyeti bakımından vazgeçilmez bir buluştur. Kuşkusuz yargılama, etik ilişkinin yargısal türevidir. Kürsünün yanlarla, yanların yek diğeriyle,

geniş çerçevede yaptığı tanıımıyla; gerekçe, yargılama makamlarının kararlarının doğru, haklı, yasal, makul, vicdana uygun ve denetlenmesine olanak verecek şekilde temellendirilmesidir¹⁶. Aşçıoğlu¹⁷ ise gerekçeyi etik bağlamda tanımlamakta, gerçek olduğu ileri sürülen yargıların nedenlerinin açıklanmasının etik (ahlak) açıdan bilgi verme yükümlüğünün gereği olduğunu ifade etmektedir.

B. Gerekçe Kavramının Hukukta Gelişimi

Gerekçenin, hukuk tarihindeki gelişimi bazı yazarlarca insanlık tarihi kadar nitelendirilmiş, gerekçeli karar örneğine eski bir dönem olan Sümer Rahip Devletleri dönemine ait kil tabletlerde rastlanmıştır. Yaklaşık 4000 yıl önce, ilk gerekçeli kararın verildiği dava ‘Suskun Kadın Davası’¹⁸ olarak literatüre geçmiş, davanın mimarları Nippurlu yargıçlar kararlarını gerekçelendirmiştir. Doğu kökenli¹⁹ olduğu bilinen gerekçenin, Batı’da evrensel bir hukuk normu niteliği kazanması süreci de tarihsel bir olgudur. Nitekim hukuki kararların gerekçeye bağlanması tarihsel süreçte gelişim göstermiştir.

“Gerekçeli karar 1789 Fransız Devriminin adalet yolunda eşsiz bir fethidir.” Bir dönüm noktasına işaret eden Selçuk²⁰ bu ifadesiyle, hukuki terminolojide gerekçeli kararın bir emredici hükme bağlanmasını kastettiği açıktır. Yargı kararlarının gerekçeli olmasına dair ilk esaslı gelişmeyi, Fransa’da Draguignan Tiers Etats’sının 1788 toplu istek dilekçesinde yer alan ifadelerde görmekteyiz²¹. Fransız İhtilali sonrasında, 16-24 Ağustos 1790 tarihli Kanunla, yargı kurumlarına ilişkin düzenlemeler yapılmış, aynı Kanun’un V. başlığının 15. maddesinde, bütün mah-

yargıcın aktarma yargısı, birey, toplum, kamuyla ilişkisi değerler üzerinden kurulur ve devam eder.” Bkz. Hilmi Şeker, ‘İbralaşmayı Yoksayan Etik İlişki/ Yozlaşan Gerekçe’ [2013] Türkiye Barolar Birliği Dergisi 293.

¹⁶ Hilmi Şeker (n 3) 180.

¹⁷ Çetin Aşçıoğlu, ‘Yargıda Gerekçe Sorunu’ [2003] Türkiye Barolar Birliği Dergisi 109, 111.

¹⁸ “Bundan yaklaşık dört bin yıl önce ilk gerekçeli kararın Sümer ülkesinde verildiği tespit edilmiştir. Üç kişi tarafından (bir berber, bir bahçıvan ve mesleği bilinmeyen bir kişi) bir tapınak görevlisi öldürülür ve bu durum öldürülen kişinin karısı Lu İnanna’ya bildirilir. Ancak kadın durumu yetkililere bildirmez, sırrı saklar. Adını aynı kentten alan Nippur Mahkemesi’nde yapılan yargılamada dokuz üye, suskun kalmasından dolayı kadının da eyleme bir ölçüde katılmış olduğunu ve bu nedenle cezalandırılması gerektiğini iddia eder. Ancak Nippur Meclisi’nin çoğunluğu bu görüşü paylaşmaz, sadece asıl faillerin (üç kişinin) cezalandırılması gerektiğini, kadına suç izafe edilemeyeceğini karara bağlar, gerekçesi şöyledir: “Kocasının geçimini sağlamadığı bir kadın, kocasının düşmanlarını tanıdığını ve kocası öldürüldükten sonra kocasının öldürüldüğünü işittiğini kabul edelim, niye onunla ilgili suskunluğunu korumasın ki? Kocasını o mu öldürdü? Asıl katillerin cezalandırılması yeter.” Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer’de Başlar* (Kabalcı Yayınevi 2016) 82–84.

¹⁹ Hilmi Şeker, *Esbab-ı Mucibe’den Retoriğe Hukukta Gerekçe* (Yeditepe Üniversitesi Yayınları 2020) 17.

²⁰ Sami Selçuk, ‘Yargıtayın (Bozma Mahkemesinin) ve Temyiz Yolunun İyi Algılanması ve Kurumsallaşması Sorunları’ [1992] Yargıtay Dergisi 19.

²¹ Sami Selçuk, *Beccaria’nın İnsanlığa Bildirisi* (İmge Yayınevi 2004) 73.

keme kararlarının gerekçeli olması gerektiği hükme bağlanmıştır²². Fransız İhtilali ile gündeme gelen reformlar neticesinde; yargıçların salt vicdani kanaatine bağlı olarak verdikleri kararlardan, yargıçları objektiflik ve eşit yaklaşım temelinde sınırlandıran, gerekçe içermesi zorunlu kararlara geçişi görmekteyiz²³. Yargı kararlarına öz denetim sağlayan bu demokratik yaklaşımın temelinde Fransız İhtilali'nin dönüştürücü etkisinin olduğu muhakkaktır.

Fransız İhtilaline paralel zaman diliminde, Osmanlı Devleti de yargıya ilişkin önemli düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir. Kanun-ı Esasi, Osmanlı Devleti'nin modern anlamda yazılı ilk anayasası kabul edilir²⁴. Kanun-ı Esasi 8 ila 26. maddelerinde “Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi” başlığı altında temel hak ve hürriyetler düzenlenmiştir²⁵. Yargı organlarına ilişkin hükümler ise “Mehâkim (mahkemeler)” başlığı altında 81 ila 91. maddelerinde düzenlenmiştir²⁶. İlgili maddelerde, “hakimlerin azlolunamayacağı ilkesi” (m.81), “mahkemelerin bağımsızlığı ilkesi” (m.87), “yargılamanın aleniliği ilkesi” (m.82), “hak arama özgürlüğü” (m.83), “mahkemelerin ihkak-ı haktan imtina edemeyecekleri ilkesi” (m.84), “kanuni hâkim güvencesi” (m.85) gibi temel hak ve ilkeler düzenlenmiştir. Adil yargılanma hakkını oldukça kapsayan hükümlere yer verilmesine rağmen gerekçeli karar hakkına doğrudan atıfta bulunan bir düzenlemeye gidilmemiştir.

1921 Anayasası ise yirmi üç madde ve bir ayrı maddeden oluşan çerçeve ve kısa bir anayasadır. Klasik anayasa sistematüğinden yoksun olan bu anayasa, temel hak ve hürriyetler, yargı erki gibi temel konuları düzenlememiştir.

1924 Anayasasında “yargı erki” başlığı altında 53 ila 60. maddelerinde yargısal hususlar düzenlenmiştir. 1924 Anayasasında mahkemelerin kararlarının gerekçeli yazılması hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Mahkemelerin kararlarının gerekçeli yazılması hükmü Türk Anayasalarına ilk defa 1961 Anayasası'nın 135. maddesi ile girmiştir. 1961 Anayasasının 135. maddesinde; “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır*” denilmiş, bu sayede kararların gerekçeli olması ilkesi Türk Anayasa Hukukunun önemli bir hukuk kuralı haline gelmiştir.

²² Sunay (n 9) 7.

²³ Yasemin Işıktaç and Sevtap Metin, *Hukuk Metodolojisi* (Filiz Kitabevi 2021) 169.

²⁴ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (Yetkin Yayınları 1995) 4.

²⁵ “Düzenlenen temel hak ve hürriyetler şunlardır: Vatandaşlık hakkı (m.8), kişi hürriyeti (m.9), kişi güvenliği (md.10), ibadet hürriyeti (md.11), basın hürriyeti (md.12), şirket kurma hürriyeti (md.13), dilekçe hakkı (md.14), öğretim hürriyeti (md.15), eşitlik ilkesi (md.17), devlet memurluğuna girme hakkı (md.19), mali güce göre vergi ilkesi (md.20), konut dokunulmazlığı (md.22), kanuni hakim güvencesi (md.23), müsadere, angarya yasağı (md.24), vergilerin kanuniliği (md.25), işkence yasağı (md.26).” Bkz. Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* (Ekin Kitabevi Yayınları 2015) 16.

²⁶ “...Kanun-u Esasi'nin yargıya ilişkin hükümleri döneminin Batı Avrupa ülkelerinin anayasalarıyla boy ölçüşecek niteliktedir.” ibid 18.

Anayasal gelişmelerin haricinde gerekçeli karar hakkının izlerine idari yargı geleneğinde rastlamak mümkündür. Özkan'a göre²⁷, "kararların gerekçeli olması" şeklindeki temel hak Türk hukuku açısından özellikle Danıştay bakımından yaklaşık 100 yıllık bir geleneği temsil etmektedir. 6 Temmuz 1927 tarihli ve 669 sayılı Şura-yı Devlet Kanunu'nun 44. maddesinde, kararların gerekçeli olacağına ilişkin hüküm bulunmaktadır.

Nihayetinde, kararların gerekçeli olması ilkesi, Anayasa'nın 141. maddesindeki "*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*" hükmü ile yargı yerleri için anayasal bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir. Adil yargılanma hakkı bağlamında yaşanan ihlallerin boyutları hesaba katıldığında²⁸, Yeni Anayasa çalışmalarında gerekçeli karar hakkına yönelik vurgunun arttırılmasının faydalı olacağı açıktır.

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, yargı kararlarının gerekçelendirilmesi, 'hukuk devleti' ilkesinin bir yansıması olarak demokratik-politik düzenler açısından yapısal bir gerekliliğe de karşılık gelmektedir²⁹. Devam eden süreçte evrensel hukuk normlarının etkisiyle gerekçeli karar ilkesi, çağdaş hukuk sistemlerinde zorunluluk halini almıştır. Yargılama makamları için kararın gerekçeli yazılması bir ödev iken, bireyler açısından adil yargılanma hakkı bağlamında korunması gereken bir temel hak niteliğini almıştır.

Gerekçe; temel bir hak niteliği kazanması ve birçok temel hak ve hürriyetin korunmasıyla doğrudan ilişkili olduğundan, hukuk düzeninde önemli bir yere sahiptir³⁰. Günümüzde 'gerekçeli karar hakkı', temel bir hak olarak kabul edilmenin yanı sıra adil yargılanma hakkının temel bir unsurunu oluşturmaktadır³¹. AİHS m.6 kapsamında adil yargılanmanın temel ilkeleri belirtilmiş fakat aynı maddenin gerekçeli karar hakkına yönelik bir hüküm içermediği görülmüştür. Zımnı kabulden hareketle içtihadı bir hak niteliği kazanan gerekçeli karar hakkı, hakkaniyete uygun yargılama ilkesi kapsamında, ceza davalarının yanı sıra medeni hakka ilişkin olan davalarda da kabul edilmektedir³².

²⁷ Gürsel Özkan, 'Danıştay İçtihatlarına Göre Gerekçenin Önemi', *Anayasa ve İdare Hukuku Alanında Gerekçeli Karar Unsurları ve Geliştirilmesi Gereken Alanlara Yönelik İhtiyaç Analizi* (Türkiye Adalet Akademisi 2021) 2.

²⁸ "Uzun yargılama ihlallerine diğer adil yargılama hakkı ihlalleri de eklendiğinde toplam ihlal kararlarının yüzde 70'nin adil yargılanma hakkına ilişkin olduğunu görüyoruz. Başta uzun yargılama sorunu olmak üzere acilen çözmemiz gerek bir adil yargılama meselemiz vardır." Bkz. AYM Başkanı Zühtü Arslan'ın 'Bireysel Başvurunun 10. Yılı Dönümü Uluslararası Sempozyumu' programında yaptığı konuşmasından notlar.

²⁹ Muharrem Kılıç, 'Gerekçeli Karar Hakkı: Yargısal Kararların Rasyonalitesi' [2021] TAAD 47, 6.

³⁰ Ersan Şen, 'Gerekçeli Karar Hakkı' (Hukuki Haber, 2020).

³¹ M. Nedim Bekri, 'Gerekçeli Karar Hakkı: Right to a Reasoned Judgement.' (2014) 72 Ankara Barosu Dergisi 203, 207."plainCitation": "M Nedim Bekri, 'Gerekçeli Karar Hakkı: Right to a Reasoned Judgement.' (2014

³² Sibel İncoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemelerinde Adil Yargılanma Hakkı* (Beta Yayınları 2013) 322.

AİHM, gerekçeli karar hakkı kapsamında, mahkemelerin verdikleri kararlarında, kararın dayandığı hususlara ilişkin olarak davanın tüm taraflarının bilgilendirilmesini sağlamak için gerekçe göstermelerini zorunlu kılmaktadır. AİHM, usulüne uygun şekilde gerekçeli karar kendisine tebliğ edilmeyen³³ sanığın, yapmış olduğu temyiz başvurusunun gerekçesiz olması nedeni ile reddedilmesini, sanığın gerçek ve etkili bir savunmadan mahrum kaldığı ve sonuç olarak adil yargılanma hakkının ihlal edildiği kanaatini taşımaktadır³⁴. Böylece, gerekçe sayesinde demokratik bir toplumda yargı kararlarının rasyonel temellerinin bilinmesinin yanı sıra ilgililerin de kanun yoluna başvurma hakkını etkili olarak kullanabilmelerine imkân sağlanacaktır. AİHM, gerekçeli karar hakkının hukuk düzenindeki yerine ilişkin yaptığı değerlendirmelerde; bir mahkeme kararının makul bir şekilde gerekçelendirilmesinin davanın taraflarının gerçekten dinlendiği görünümünü kazandırarak kararın daha kolay benimsenmesini sağlaması³⁵, davanın taraflarına karşı kanun yoluna başvurma ve kararın üst derece mahkemeleri tarafından denetlenme imkanı sunması³⁶, davanın taraflarının verilen kararı anlamalarını sağlayarak keyfilige karşı güvence oluşturması³⁷, adaletin işleyişi üzerinde kamu denetimini mümkün kılması³⁸ gibi tespitlere yer vermiştir.

Ulusal hukuk düzenimizdeki yerinin anlaşılabilmesi adına Anayasa Mahkemesi ise, gerekçenin önemini şu şekilde açıklama yoluna gitmiştir³⁹:

“Anayasa’nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiş ancak gerekçeli karar hakkından açıkça söz edilmemiştir. Bununla birlikte Anayasa’nın 36. maddesine “...ile adil yargılanma” ibaresinin eklenmesine ilişkin gerekçede, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde de güvence altına alınan adil yargılanma hakkının madde metnine dâhil edildiği vurgulanmıştır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasındaki hakkaniyete uygun yargılanma hakkının kapsamına gerekçeli karar hakkının da dâhil olduğu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin birçok kararında vurgulanmıştır. Dolayısıyla Anayasa’nın 36. maddesinde düzenlenen

³³ “Tarafların kanun yoluna başvurabilmeleri kararın gerekçeli ve usulüne uygun tebliği edilmesini gerektirmektedir.” Bkz. Hüseyin Turan, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Mahkeme Kararlarında Gerekçe’ [2009] Adalet Dergisi 108.

³⁴ Feyyaz Gölcüklü, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde “Adil Yargılama”’ (1994) 49 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi 209.

³⁵ AİHM, Magnin/Fransa, 10.05.2015, no.26219/08, § 29.

³⁶ AİHM, Seryavin ve diğerleri/Ukrayna, 10.02.2011, no.4904/04, § 58.

³⁷ AİHM, Harisch/Almanya, 11.04.2019, no.50053/1, § 33.

³⁸ AİHM, Tatishvili/Rusya, 22.02.2007, no.1509/02, § 58.

³⁹ AYM, Akın Tekkurt Başvurusu, 20.10.2020, B. No: 2016/8411, § 28.

adil yargılanma hakkının gerekçeli karar hakkı güvencesini de kapsadığının kabul edilmesi gerekir.”

AYM, hukuk düzeninde konumlanması adına gerekçeli karar ilkesine oldukça önem atfetmiş, ihlal kararlarına konu etmiştir. Adil yargılama hakkının güvencesi kapsamında değerlendirdiği gerekçeyi, mahkemeler açısından bir yükümlülük olarak değerlendirme yoluna gitmiştir⁴⁰:

“.... mahkemeler, “kararlarını hangi temele dayandırdıklarını yeterince açık olarak belirtme” yükümlülüğü altındadırlar. Bu yükümlülük, tarafların temyiz hakkını kullanabilmeleri için gerekli olmasının yanı sıra tarafların, muhakeme sırasında ileri sürdükleri iddialarının kurallara uygun bir biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca demokratik bir toplumda, toplumun kendi adına verilen yargı kararlarının sebeplerini öğrenmelerinin sağlanması için de gereklidir.”

C. Gerekçenin Unsurları

Davanın niteliği ve koşullarına bağlı olarak bir kararda bulunması gereken unsurlar değişkenlik gösterebilmektedir. Uyuşmazlık konuları farklılık arz etse de nitelikli bir gerekçe asgari düzeyde şu hususları içermelidir: Davaya konu olay ve olgular, olgulara ve hukuki nitelendirmeye ilişkin uyuşmazlık, değerlendirme, sonuç ve hüküm⁴¹.

Anayasa Mahkemesi, gerekçede bulunması unsurlara ilişkin getirdiği ilkesel görüşünde, davanın öznelliğine değinmiştir⁴²:

“....Bir kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği davanın niteliğine ve koşullarına bağlıdır. Muhakeme sırasında açık ve somut bir biçimde öne sürülen iddia ve savunmaların davanın sonucuna etkili olması, başka bir deyişle davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte bulunması hâlinde davayla doğrudan ilgili olan bu hususlara mahkemelerce makul bir gerekçe ile yanıt verilmesi gerekir.”

Yargılama faaliyetinin neticesinde, davanın sonucuna etki edebilecek hususların makul bir gerekçeyle karşılanması gerekir. Aksi halde, davanın sonucuna etkili olduğu kabul edilen bir hususun aydınlatılmaması halinde bir hak ihlalinin oluştuğu kabul edilir.

⁴⁰ AYM, Sencer Başat Başvurusu, 18.06.2014, B. No: 2013/7800, § 34.

⁴¹ İhsan Baştürk, ‘Yargı Kararlarında Gerekçelendirme Çalışması Bildiriler Kitabı 2’, *Yargıtay Ceza Daireleri Kararları Işığında Gerekçeli Karar Unsurları: İhtiyaç Analizi ve Bazı Öneriler* (Türkiye Adalet Akademisi 2021) 5.

⁴² AYM, Aziz Bankur ve Diğerleri Başvurusu, 14.06.2023, B. No: 2018/25145, § 41, RG 8.11.2023-32363.

şacağı açıktır⁴³. Makul olarak nitelendirilebilecek bir gerekçede, iddia ve savunmaların kararda tartışılması, sunulan delillerin incelenmesi, delillerin neden bir kısmının diğerine üstün tutulduğunun açıklanması mecburidir. Gerekçe, doyurucu olmalı, kararın neden, nasıl, hangi hukuki gerekçeye dayanarak ve hangi deliller dikkate alınmak suretiyle verildiği hususlarını içermelidir. Söz konusu hususları içermeyen kararların gerekçeli olduğundan söz edilemez.

AİHM ise kararlarında, iki hususa açık ve kesin bir yanıt verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunlar; dava taraflarının uyuşmazlığın sonucu açısından belirleyici olan temel iddialarının yanı sıra Sözleşme ve protokolleri tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlüklere ilişkin iddialardır⁴⁴.

Gerekçenin içeriğinde barındırması zorunlu unsurların eksikliği, hak ihlallerine sebebiyet vermektedir. Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bir kararda, gerekçenin içeriğine dönük olarak şu ifadeler yer almaktadır⁴⁵:

“Bir kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği davanın niteliğine ve koşullarına bağlıdır. Muhakeme sırasında açık ve somut bir biçimde öne sürülen iddia ve savunmaların davanın sonucuna etkili olması, başka bir deyişle davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte bulunması hâlinde davyayla doğrudan ilgili olan bu hususlara mahkemelerce makul bir gerekçe ile yanıt verilmesi gerekir.”

AİHM, bir kararında gerekçenin değinmesi gereken hususlara ilişkin benzer bir görüşe yer vermiştir⁴⁶:

“Mahkeme kararlarının gerekçeli olması adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi olmakla beraber, bu hak yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi şeklinde anlaşılabilir. Bu nedenle, gerekçe gösterme zorunluluğunun kapsamı kararın niteliğine göre değişebilir. Bununla birlikte başvurunun ayrı ve açık bir yanıt verilmesini gerektiren usul veya esasa dair iddialarının cevapsız bırakılmış olması bir hak ihlaline neden olacaktır.”

Uyuşmazlığa ilişkin maddi olgular değerlendirildiğinde gerekçenin içermesi

⁴³ “...Sözleşmenin amacı, teorik veya yanıltıcı hakları değil, pratik ve etkili olacak hakları güvence altına almaktır. Bu hak, ancak iddia ve savunmalar gerçekten “dinleniyorsa”, yani mahkeme tarafından usulüne uygun olarak değerlendirilirse etkili olabilir. Başka bir deyişle, 6. maddenin etkisi, yargılamaya makamlarını, ilgili olup olmadıklarına ilişkin değerlendirmesine hâlel getirmeksizin, taraflarca ileri sürülen görüşleri, iddiaları ve delilleri düzgün bir şekilde inceleme görevi altına almaktır.” AİHM, Perez/Fransa, 12.02.2004, no.47287/99, § 80.

⁴⁴ AİHM, Wagner ve J.M.W.L/Lüksemburg, 28.06.2007, no.76240/01, § 96.

⁴⁵ AYM, Akın Tekkurt Başvurusu, 20.10.2020, B. No: 2016/8411, § 34.

⁴⁶ AİHM, Ruiz Torija/İspanya, 09.12.1994, no.18390/91, § 29–30.

gereken unsurlarda farklılıklar oluşması muhtemeldir. Gerekçe kapsam itibarıyla içermesi gereken unsurların yanı sıra temas ettiği hukuki müesseselere temas eden yönleriyle de önem kazanmaktadır. AİHM, gerekçeli karar hakkı kapsamında, mahkemelerin verdikleri kararlarında, kararın dayandığı hususlara ilişkin olarak davanın tüm taraflarının bilgilendirilmesini sağlamak için gerekçe göstermelerini zorunlu kılmaktadır. AİHM, usulüne uygun şekilde gerekçeli karar kendisine tebliğ edilmeyen⁴⁷ sanığın, yapmış olduğu temyiz başvurusunun gerekçesiz olması nedeni ile reddedilmesini, sanığın gerçek ve etkili bir savunmadan mahrum kaldığı ve sonuç olarak adil yargılanma hakkının ihlal edildiği kanaatini taşımaktadır⁴⁸. Böylece, gerekçe sayesinde demokratik bir toplumda yargı kararlarının rasyonel temellerinin bilinmesinin yanı sıra ilgililerin de kanun yoluna başvurma hakkını etkili olarak kullanabilmelerine imkân sağlanacaktır. AİHM, gerekçeli karar hakkının hukuk düzenindeki yerine ilişkin yaptığı değerlendirmelerde; bir mahkeme kararının makul bir şekilde gerekçelendirilmesinin davanın taraflarının gerçekten dinlendiği görünümünü kazandırarak kararın daha kolay benimsenmesini sağlaması⁴⁹, davanın taraflarına karşı kanun yoluna başvurma ve kararın üst derece mahkemeleri tarafından denetlenme imkanı sunması⁵⁰, davanın taraflarının verilen kararı anlamalarını sağlayarak keyfiliğe karşı güvence oluşturması⁵¹, adaletin işleyişi üzerinde kamu denetimini mümkün kılması⁵² gibi tespitlere yer vermiştir.

Yargılama safhalarında, tarafların hukuki menfaatlerin korunmasında önemli güvenceler sağlayan gerekçenin önemi konusunda Anayasa Mahkemesi kararlarında ilkel belirlenmelerde bulunmuş, gerekçenin önemini şu şekilde açıklama yoluna gitmiştir⁵³:

“Anayasa’nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiş ancak gerekçeli karar hakkından açıkça söz edilmemiştir. Bununla birlikte Anayasa’nın 36. maddesine “...ile adil yargılanma” ibaresinin eklenmesine ilişkin gerekçede, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerce de güvence altına alınan adil yargılanma hakkının madde metnine dâhil edildiği vurgulanmıştır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleş-

⁴⁷ “Tarafların kanun yoluna başvurabilmeleri kararın gerekçeli ve usulüne uygun tebliği edilmesini gerektirmektedir.” Bkz. Hüseyin Turan, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Mahkeme Kararlarında Gerekçe’ [2009] Adalet Dergisi 108.

⁴⁸ Feyyaz Gölcüklü, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde “Adil Yargılama”’ (1994) 49 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi 209.

⁴⁹ AİHM, Magnin/Fransa, 10.05.2015, no.26219/08, § 29.

⁵⁰ AİHM, Seryavin ve diğerleri/Ukrayna, 10.02.2011, no.4904/04, § 58.

⁵¹ AİHM, Harisch/Almanya, 11.04.2019, no.50053/1, § 33.

⁵² AİHM, Tatishvili/Rusya, 22.02.2007, no.1509/02, § 58.

⁵³ AYM, Akın Tekkurt Başvurusu, 20.10.2020, B. No: 2016/8411, § 28.

mesi'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasındaki hakkaniyete uygun yargılanma hakkının kapsamına gerekçeli karar hakkının da dâhil olduğu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin birçok kararında vurgulanmıştır. Dolayısıyla Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının gerekçeli karar hakkı güvencesini de kapsadığının kabul edilmesi gerekir.”

AYM, hukuk düzeninde konumlanması adına gerekçeli karar ilkesine oldukça önem atfetmiş, ihlal kararlarına konu etmiştir. Adil yargılama hakkının güvencesi kapsamında değerlendirdiği gerekçeyi, mahkemeler açısından bir yükümlülük olarak değerlendirme yoluna gitmiştir⁵⁴:

“... mahkemeler, “kararlarını hangi temele dayandırdıklarını yeterince açık olarak belirtme” yükümlülüğü altındadırlar. Bu yükümlülük, tarafların temyiz hakkını kullanabilmeleri için gerekli olmasının yanı sıra tarafların, muhakeme sırasında ileri sürdükleri iddialarının kurallara uygun bir biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca demokratik bir toplumda, toplumun kendi adına verilen yargı kararlarının sebeplerini öğrenmelerinin sağlanması için de gereklidir.”

D. Yargı Düzeninde Gerekçe

Gerekçe; temel bir hak niteliği kazanması ve birçok temel hak ve hürriyetin korunmasıyla doğrudan ilişkili olduğundan, hukuk düzeninde önemli bir yere sahiptir⁵⁵. Günümüzde ‘gerekçeli karar hakkı’, temel bir hak olarak kabul edilmenin yanı sıra adil yargılanma hakkının temel bir unsurunu oluşturmaktadır⁵⁶. AİHS m.6 kapsamında adil yargılanmanın temel ilkeleri belirtilmiş fakat aynı maddenin gerekçeli karar hakkına yönelik bir hüküm içermediği görülmüştür. Zımnî kabulden hareketle içtihadı bir hak niteliği kazanan gerekçeli karar hakkı, hakkaniyete uygun yargılama ilkesi kapsamında, ceza davalarının yanı sıra medeni hakka ilişkin olan davalarda da kabul edilmektedir⁵⁷. Gerekçe, ceza ve hukuk davalarının yanı sıra idari davalar da dahil olmak üzere tüm yargılama evreninde gözetilmek zorundadır.

⁵⁴ AYM, Sencer Başat Başvurusu, 18.06.2014, B. No: 2013/7800, § 34.

⁵⁵ Ersan Şen, ‘Gerekçeli Karar Hakkı’ (Hukuki Haber, 2020).

⁵⁶ M. Nedim Bekri, ‘Gerekçeli Karar Hakkı: Right to a Reasoned Judgement.’ (2014) 72 Ankara Barosu Dergisi 203, 207.”plainCitation”.”M Nedim Bekri, ‘Gerekçeli Karar Hakkı: Right to a Reasoned Judgement.’ (2014)

⁵⁷ Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemelerinde Adil Yargılanma Hakkı* (Beta Yayınları 2013) 322.

1. Hukuk Davalarında Gerekçe

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27. maddesinde, yargılamaya hâkim olan ilkelerden biri olarak, "hukuki dinlenilme hakkı" düzenlenmiştir. Maddenin 2. fıkrasının c bendinde, mahkemenin, açıklamaları dikkate alarak değerlendirme yapması ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesi bu hakkın unsurlarından biri olarak belirtilmiştir. Gerekçenin yasal çerçevesinin de oluşturulduğu hukuk yargılamalarına ilişkin yapılan bireysel başvurularda gerekçeli karar hakkı ihlallerine rastlamak mümkündür.

Anayasa Mahkemesinin gerekçeli karar hakkına dair temel prensipleri vurguladığı öncü kararları mevcuttur. Vesim Parlak Başvurusunda⁵⁸, işe iadesine karar verilmesi istemiyle açtığı davada davanın reddi yönünde verilen gerekçeli kararın kendisine tebliğ edilmeden kararın Yargıtay tarafından onanması nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlali kararı verilmiştir. Salih Söylemezoğlu Başvurusunda⁵⁹, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun hükümlerine göre verilen koruma kararına yapılan itirazda, ileri sürülen iddia ve delillerin kararda tartışılmaması nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlaline karar verilmiştir. Sentez Reklam ve Tanıtım Hizm. San. Tic. Ltd. Şti. Başvurusunda⁶⁰, iş kazasından kaynaklanan maddi ve manevi tazminat davasında, davanın esasına etki edecek temyiz isteminden feragat dilekçesi değerlendirilmeden karar verilmesi nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlaline hükmedilmiştir. Aziz Turhan Başvurusunda⁶¹, uyuşmazlığın çözümü için esaslı bir iddia olan mecburi hizmet yükümlülüğünün davacının çalıştığı kuruma aktarılabileceği ve bunun için süre şartının bulunmadığı iddiasının, İlk Derece Mahkemesi kararının yanı sıra Yargıtay kararında da tartışılmadığı ve karşılanmadığı gerekçesiyle adil yargılanma hakkı bağlamında gerekçeli karar hakkının ihlaline karar verilmiştir. Nilgün Gökay ve Diğerleri Başvurusunda⁶² ise, uyuşmazlık konusu aynı olan ancak henüz sonuçlanmamış başkaca yargılama dosyaları üzerinden bir gerekçe oluşturulması sonucunda İlk Derece Mahkemesinin de bu gerekçeyi benimseyerek başvuru-
ların açtıkları davanın reddine karar vermesi nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlaline hükmedilmiştir.

2. Ceza Davalarında Gerekçe

CMK'nın 230. maddesinde hükmün gerekçesinde gösterilmesi gereken unsurlar hüküm türleri yönünden ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Hükmün 230. madde gereğince gerekçeyi içermemesi ise, hukuka kesin aykırılık sebebi olarak kabul

⁵⁸ AYM, Vesim Parlak Başvurusu, 20.03.2014, B. No: 2012/1034.

⁵⁹ AYM, Salih Söylemezoğlu Başvurusu, 06.01.2016, B. No: 2013/3758.

⁶⁰ AYM, Sentez Reklam ve Tanıtım Hizm. San. Tic. Ltd. Şti. Başvurusu, 10.01.2019, B. No: 2014/1292.

⁶¹ AYM, Aziz Turhan Başvurusu, 08.05.2014, B. No: 2012/1269.

⁶² AYM, Nilgün Gökay ve Diğerleri Başvurusu, 12.01.2017, B. No: 2014/3303.

edilmiştir (CMK 289/1-g). Ceza yargılamalarında karşılaşılan gerekçeye ilişkin noksanlıklar Anayasa Mahkemesinde bireysel başvurulara yol açmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin ceza yargılamalarına ilişkin gerekçeli karar hakkına dair temel prensipleri vurguladığı öncü kararları mevcuttur. Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusunda⁶³, dijital delillerin değerlendirilmesine ilişkin şikayetler yönünden, başvuruçuların sundukları bilirkişi raporları ve uzman mütalaalarının İlk Derece Mahkemesince kabul edilmemesi ve bu konularda Mahkemece bilirkişi incelemesi yaptırılması yolundaki taleplerinin de yetersiz gerekçelerle reddedilmesi nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlaline karar verilmiştir. Tuba Doğruyol Başvurusunda⁶⁴ ise, hükmün içerik ve kapsamı ile Mahkemenin bu hükme varırken davanın sonucuna etkili olduğunu kabul ettiği Kanun maddesinin somut olayla ilgisinin olmadığı, idari para cezası karar tutanağı hız limiti aşarak araç kullanılmasına ilişkin olduğu halde, olayla ilgisiz olan sürücü belgesiz kişilerce aracın sürülmesine izin verilmesi hususunun kararda tartışıldığı gerekçesiyle gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

3. İdari Davalarda Gerekçe

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun "kararlarda bulunacak hususlar" başlıklı 24. maddesinde kararların gerekçeli olması gerektiğine ilişkin hükümler yer almaktadır. Adli yargı kolunda gözetilen gerekçe zorunluluğu, idari yargılama süreçlerinde de gözetilmesi gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesinin idari yargılamalara ilişkin gerekçeli karar hakkına dair temel prensipleri vurguladığı öncü kararları mevcuttur. Mustafa Kahraman Başvurusunda⁶⁵, Danıştay temyiz incelemesi safhasında yasal düzenlemeyle mülki idare amirlerine verilen dava açma yetkisinin iptal edildiği dikkate alındığında, dava şartı olan ve davanın her aşamasında resen gözetilmesi gereken dava ehliyetinin bulunup bulunmadığı değerlendirilerek, benzer konularda temyiz incelemesi sonucu verilen kararlar ile karşılaştırma yapılarak ve bu hususların tamamı tartışılarak sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, bu konular değerlendirilmeksizin ve tartışılmaksızın onama kararı verilmesinin başvuruçunun gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine hükmedilmiştir. Abbas Emre Başvurusunda⁶⁶, başvuruçunun 1994 yılında terörle mücadelede dolayı köyünün boşaltılması neticesinde manevi zarara uğradığından bahisle 26/4/2010 tarihinde açtığı tam yargı davasında, başvuruçunun manevi tazminatı hak edip etmediğinin tartışılması gerekirken 5233 sayılı Kanun'da manevi zararların karşılanmasına ilişkin herhangi bir düzenleme yer verilmediği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmesinin gerekçeli karar

⁶³ AYM, Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusu, 10.06.2015, B. No: 2014/7800.

⁶⁴ AYM, Tuba Doğruyol Başvurusu, 18.06.2014, B. No: 2014/7800, RG 18.09.2015-29479.

⁶⁵ AYM, Mustafa Kahraman Başvurusu, 04.11.2014, B. No: 2014/2388, RG 13.01.2015-29235.

⁶⁶ AYM, Abbas Emre Başvurusu, 06.01.2016, B. No: 2014/5005, RG 25.12.2015-29573.

hakkının ihlaline yol açmıştır. Hakan Salas Başvurusunda⁶⁷, tam yargı davasında maddi tazminat istemi yönünden yerleşik içtihadı aykırı karar verildiği, önceki kararlarından farklı bir sonuca neden ulaşıldığının başvuru ve üçüncü kişiler tarafından objektif olarak anlaşılmasına imkân verecek düzeyde yeterli açıklama yapılmadığı belirtilerek gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Denктаş Nakliyat Turizm Ltd. Şti. Başvurusunda⁶⁸ ise, Anayasa'nın 40. maddesinde yer alan ve idari işlemlerde ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilerine hangi sürelerde başvuracağını belirtmesinin zorunlu olduğu kuralına rağmen dava konusu edilen işlemde bu hususlara yer verilmediği için süresi içinde dava açamadığına yönelik başvuru iddiasının ciddi olduğu ve İlk Derece Mahkemesi tarafından bu iddia değerlendirilemediği için kanun yolu aşamasında ayrıca değerlendirilmesi gerektiği ancak Danıştay tarafından ayrı bir değerlendirme yapılmayarak İlk Derece Mahkemesi kararına atıf yapılmak suretiyle temyiz isteminin ve daha sonra karar düzeltme talebinin reddedildiği oysa bu iddianın atıf yapılmak suretiyle karşılanacak iddia niteliğinde olmadığı, temyiz merciince bu iddianın açık bir şekilde kararlarında değerlendirilmediği ve karşılanmadığı gerekçeleriyle başvuru hakkının gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

II. GEREKÇELİ KARAR HAKKININ İHLAL GÖRÜNÜMLERİ

Gerekçeli karar hakkının yol açtığı ihlal görünümlerinin; çoğunlukla adil yargılanma hakkı olmak üzere masumiyet karinesi, diğer temel haklar (ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı vs.) bağlamında gerçekleştiği ifade edilebilir. Nihayetinde, gerekçeli karar hakkına ilişkin AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nin kararlarını incelemenin, temel hak ve hürriyetlere ilişkin normlara katkı sağlayacağı açıktır.

23.09.2012- 30.09.2023 tarihleri arasındaki Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru istatistikleri⁶⁹ incelendiğinde, ihlal kararlarının hak ve özgürlüklere göre dağılımının önemli bir kısmını (%79- 56.443 ihlal kararı) makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin oluşturduğu görülmektedir. Hemen akabinde 3.556 ihlal kararıyla adil yargılanma hakkı ihlalleri ön plana çıkmaktadır. Gerekçeli karar hakkının, adil yargılanma hakkının bir unsuru olduğu, ihlal başvurularının bir kısmının da gerekçeye ilişkin olduğu bilinmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan gerekçeli karar hakkına dair ihlal kararları halen AİHM ve Anayasa Mahkemesi kürsülerinde gündemini korumaktadır. Dolayısıyla yargı yerlerinde gerekçeli karara ilişkin problemlerin devam ettiğini söyleyebiliriz.

⁶⁷ AYM, Hakan Salas Başvurusu, 07.03.2019, B. No: 2014/14216.

⁶⁸ AYM, Denктаş Nakliyat Turizm Ltd. Şti. Başvurusu, 15.10.2015, B. No: 2013/3963, RG 25.12.2015-29573.

⁶⁹ AYM Bireysel Başvuru İstatistikleri için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/media/8917/bb_2023_3_tr.pdf (Erişim Tarihi: 08.11.2023)

A. Gerekçeli Karar Hakkına Aykırı Görünümler

Uyuşmazlıkların niteliği itibariyle gerekçe formlarının da çeşitlilik arz ettiği düşünülürse, gerekçeye aykırı birçok rizikonun olduğu muhakkaktır. Bu başlık kapsamında gerekçesizlik formlarının⁷⁰ inceleneneğini söylemek daha doğru olacaktır. Sözü edilen gerekçesizlik formlarının tümü; gerekçeli karar alma hakkını olumsuz etkileyen, tarafların ve toplumun gerekçeden olan beklentisini sakatlayan, hukuksuzluk üreten durumlar niteliğindedir. Literatürün yanı sıra bilhassa AYM ve AİHM temelinde şekillenen yargı kararlarında, adil yargılanma hakkı bağlamında gerekçeli karar hakkı ihlallerine yol açan, birçok gerekçeye aykırılık teşkil eden formun olduğu görülecektir.

1. İçeriğinde Gerekçe Bulunmayan Kararlar

Mahkeme kararlarının gerekçeden yoksun olması farklı şekillerde tezahür etmektedir. Yerel mahkemelerden başlayan yargılama sürecinin etkili kanuna başvuru yolunun kullanılmasına kadar giden süreçte gerçekleşen tüm yargısal etkinlikleri konu alan, ara kararlar dahil tüm kararların gerekçeli olması istenmektedir. Sözü edilen yargısal etkinliklerin çeşitliliği göz önüne alındığında gerekçesiz kararlara dair yanlış uygulamaların devam ettiği söylenebilir.

Temyiz makamları bağlamında kısaca değerlendirme yapmak gerekirse; gerekçesiz kararları ‘yok’ hükmünde kabul edilecek, kanun yoluna başvurulması ve hükmün gerekçesiz olduğu kanaatine varılması halinde başkaca bir husus incelenmeyecek ve doğrudan bozma kararı verilecektir⁷¹.

Gerekçenin daha kapsamlı ele alınabilmesi, ayrıca gerekçesizlik formlarının idrak edilebilmesi adına Anayasa Mahkemesi’nin en geniş yorumları içeren, farklı usul ve kurumlara da değinen kararlarından beslenmek yerinde olacaktır. Kararın gerekçeli olmasına ilişkin prensip, uygulanmayan usul ilkelerinin gerekçelendirilmesini de kapsamaktadır. Anayasa Mahkemesi, başvuruçunun koşulları olduğu halde ‘Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (HAGB)’ kurumunun kendilerine uygulanmadığını, uygulanmamasının nedenlerinin de kendisine bildirilmediğinden bahisle yapılan bireysel başvuruda ihlal kararı vermiştir⁷². Aynı somut olaya dayanan başka bir bireysel başvuru talebini inceleyen AYM, lehe olup uygulanmayan düzenlemelerin de yerel mahkeme kararında gerekçelendirilmesi⁷³ gerektiğini belirtmiştir.

⁷⁰ Şeker (n 21) 101.

⁷¹ Danıştay Başkanlığı 13. D, 13.05.2019, E.2019/745, K. 2019/1641.

⁷² “Anayasa Mahkemesi daha önce ilk derece mahkemesinin gerekçeli kararında HAGB kurumunun adli sicil kaydı bulunmayan başvuruçular yönünden uygulanmamasına dair bir nedene yer verilmemesini gerekçeli karar hakkı yönünden incelemiş ve ihlal sonucuna varmıştır. Bu başvuruda da söz konusu karardan ayrılmayı gerektirecek bir durum söz konusu olmadığından başvuruçuların Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.” AYM, Fazilet Beyhan ve Diğerleri, 03.03.2022, B. No: 2019/35534, § 11.

⁷³ AYM, Emre Ongurlar Başvurusu, 10.01.2019, B. No: 2012/1034, § 26.

Gerekçeli karar ilkesinin, usul ve esasa ilişkin tüm yargılama sürecinde gözetilmesi gereken bir unsur olması prensibi, mahkemece verilen tedbir niteliğindeki kararları da kapsar. Verilen kararların tedbir niteliğinde olması gerekçesiz verilmesine cevaz vermemektedir. Başvurucunun, eski eşiyle arasında görülen boşanma davası sırasında eşinin gerçek dışı beyan ve iddialarına dayalı olarak aleyhinde önleyici tedbir kararı verildiğini, lehine tedbir kararı verilmesine dayanak yapılan olguların ve iddialarının gerçekliğinin araştırılması için yaptığı itirazın hiçbir inceleme ve araştırma yapılmaksızın gerekçesiz olarak reddedildiği iddialarıyla yapılan başvuruda, AYM verdiği ihlal kararının gerekçesinde ‘asgari düzeyde’ olsa dahi gerekçeyi aramakta, gerekçenin olmamasını kabul etmemektedir⁷⁴:

“..... tespitler ışığında somut olayda itiraz merciinin kararında, başvuru dilekçesinde belirttiği dosyalar ve bu dosyaların içeriğindeki belge ve beyanlar ile dinlenilmesi istenilen tanıklarla ilgili hiçbir hususa değinilmediği, tedbire dayanak olgunun gerçekliğinin bu çerçevede tartışılmadığı, tedbir kararında esasa ilişkin hususlarda gerekçe bulunması hâlinde bu karara atıf yapılarak değerlendirme yapılmasının makul görülebileceği ancak ihlal iddiasına konu itiraz merci kararında, dosyaya sunulan delillerle sonuç arasında ne şekilde bağ kurulduğunun, gerekçesiz olarak verilen tedbir kararına yapılan itirazın neden reddedildiğinin asgari düzeyde dahi açıklanmadığı anlaşılmıştır.”

AİHM’e göre ise adil yargılanma hakkının korunması için, mahkemeye sunulan tüm delillerin karara etkisine dikkat edilmeksizin değerlendirilmesi ve tarafların ileri sürdüğü argümanların istisnasız olarak dikkate alınması gerekir. Bu bağlamda adil yargılanma hakkının gereği olarak yargılama sürecinde tarafların tüm iddiaları ve savunmaları, ayrıca bu iddia ve savunmalara dayanak teşkil eden tüm delilleri göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak gerekçeli karara ilişkin olarak, kapsam bölümünde belirtilen hususların dışında kalan tüm unsurların bulundurulması hususunda takdir marjı kabul edilmektedir. Bu hususta AİHM’nin içtihatları, gerekçe metninde yalnızca karara etki eden iddia ve savunmalara yer verilmesi yönündedir.

Örneğin, şirket sahibi ve genel müdürü olan başvurucunun, kredi kullandığı bankaya karşı yürüttüğü hukuk davasında delil sunma isteğinin gerekçe gösterilmeden reddedilmesi karşısında AİHM, sunulan delillerin esasa etkisinin olup olmadığını göz ardı ederek salt talebin reddedilmesinin gerekçelendirilmemesine eleştiri getirmiştir⁷⁵:

⁷⁴ AYM, Salih Söylemezoğlu Başvurusu, 06.01.2018, B. No: 2013/3758, § 41.

⁷⁵ AİHM, Suominen/Finlandiya, 24.07.2013, no.37801/97, § 35.

“Mahkeme, yerel bir mahkemenin belirli bir davada argümanları seçerken ve tarafların beyanlarını destekleyen kanıtları kabul ederken belirli bir takdir marjına sahip olmasına rağmen, bir makamın kararlarını gerekçe göstererek faaliyetlerini gerekçelendirmek zorunda olduğuna dikkat çeker. Mahkeme, mahkemenin başvuran tarafından sunulan delilleri kabul etmeyi reddetmesinin sağlam temellere dayanıp dayanmadığını incelemenin kendi görevi olmadığını kaydeder; bu nitelikteki soruları belirlemek ulusal mahkemelere düşer.”

2. Yetersiz Gerekçe

Bir gerekçenin, biçimsel olarak görünürde bulunmasına rağmen maddi uyumsuzluğu gerekçelendirme açısından yetersiz olma halidir⁷⁶. Bu gerekçesizlik formu gerekçeden tamamen yoksun olma halinden farklıdır. Gerekçe kısmında yazılan açıklamaların; tarafları tatmin etmekten uzak, iddia ve savların bir kısmı yanıtlanmamış, önemli hususlar yüzeysel şekilde ele alınmış, değerlendirme kısmı zayıf kalmış, hüküm fıkrasıyla tatmin edici bir bağ kurulamamış nitelikte olması halinde yetersiz gerekçeden bahsedebiliriz. Maddi anlamda yetersiz bir gerekçe, bir veya iki cümleyle özetleme, kanun maddesinin tekrarı veya soyut hukuk normlarının tekrarıyla yetersizliğini örtmek ister.

Şeker’in⁷⁷ dikkat çeken ifadesiyle, “gerekçenin hükmü besleyecek debide olmaması”, gerekçenin esasen hizmet ettiği adaletin gereksinimlerinden uzaklaşması ve temellendirmenin tatmin edici olmaktan uzaklaşması da yetersizlik olarak tanımlanır. Yalnızca içerik sorunlu gerekçelerden farklı olarak karar ve gerekçenin kurgulanmasındaki şekli yetersizlikler de bu formda değerlendirilmelidir.

AYM tarafından verilen sürekli atıfta bulunan bir kararında⁷⁸, yargılamanın sıhhati açısından gerekçenin yeterliliğine ilişkin olarak; “*Bir kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği, davanın niteliğine ve şartlarına bağlıdır. Muhakeme sırasında açık ve somut bir biçimde öne sürülen iddia ve savunmaların davanın sonucuna etkili olması, başka bir deyişle davanın sonucunu değiştirebilecek nitelikte olması hâlinde davayla doğrudan ilgili olan bu hususlara mahkemelerce ilgili ve yeterli bir gerekçe ile yanıt verilmesi gerekir.*” diyerek görüşünü ortaya koymuştur.

Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvurusu yetersiz gerekçelendirmenin hukuki nitelemesinin yapılması açısından önemlidir. Dava konusu olayda⁷⁹, terörle mücadele biriminde yetkili amirin koruma talebi üzerine görevlendirilen polis memurları resmi araçla seyir halindeyken gerçekleşen trafik kazasında şehit ol-

⁷⁶ Tolga Şirin, ‘Anayasa Mahkemesi Kararlarında (İdari Yargı Bağlamında) Gerekçeli Karar Alma Hakkı’ [2021] Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 70.

⁷⁷ Şeker (n 21) 144.

⁷⁸ AYM, Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusu, 18.06.2014, B. No: 2014/7800, § 39.

⁷⁹ AYM, Aziz Bankur ve Diğerleri Başvurusu, 14.06.2023, B. No: 2018/25145, RG 8.11.2023-32363.

muşlardır. Başvurucular, yakınlarının şehit olması nedeniyle 3/11/1980 tarihli ve 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında vazife malulü olarak kabul edilmiş ve başvuruculara anılan Kanun kapsamında aylık bağlanmıştır. Başvurucular, murislerinin terör saldırısını önlemek amacıyla görev yaptığı sırada ölmesi nedeniyle şehit kabul edilmesine bağlı vazife malullüğünün 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirterek Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) başvurmuştur. Başvuru, vefatın 3713 sayılı Kanun kapsamına girmediği gerekçesiyle reddedilmiştir. Başvurucular, vazife malullüğünün 3713 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilmesine yönelik başvurularının reddine dair işlemlerin iptali talebiyle ayrı ayrı dava açmıştır. İdare Mahkemesince de dava konusu işlemler iptal edilmiştir. Kararlarda, başvurucuların murislerinin terör eylemlerinin önlenmesi amacıyla yol güvenliğinin sağlanması için görevlendirildiği ve trafik kazasının terör bölgesinde meydana geldiği ifade edilmiştir. Ölümüne sebebiyet veren görevin terörle mücadele kapsamında ve rutin bir görev olarak nitelendirilemeyecek olması nedeniyle dava konusu işlemlerin hukuka aykırı olduğu sonucuna varılmıştır. Bölge İdare Mahkemesi ise istinaf taleplerini kabul ederek davaları kesin olarak reddetmiştir. Kararlarda; başvurucuların murislerinin Bitlis Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube müdürünün İzmir'e atanması nedeniyle havaalanına gidişi sırasında yol güvenliğini sağlamakla görevlendirildiğini, bu görevi ifası sırasında geçirdikleri trafik kazası sonucu vefat ettiklerini açıklamıştır. Bölge İdare Mahkemesi; olayın terör olaylarının önlenmesi, takibi veya etkisiz hâle getirilmesi amacıyla ifa edilen görev esnasında gerçekleşmemesi nedeniyle 3713 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilemeyeceği sonucuna varmıştır. Sonrasında vefat eden diğer şehit yakını da aynı şekilde, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında işlem yapılması gerektiğini belirterek Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) başvurmuş ve başvuru aynı gerekçelerle reddedilmiştir. İlk derece mahkemesi önceki başvurulardan farklı olarak, murisin 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu kapsamında iştirakçiliğinin bulunmadığını belirtmiş, bu nedenle uyuşmazlığın çözümünde 5510 sayılı Kanun uyarınca iş mahkemelerinin görevli olduğu sonucuna varmıştır. Bu kararı takiben İş Mahkemesinde dava açılmıştır. Mahkemesi ise davayı kabul ederek davacıların şehit olan murisi ile birlikte dört personelin olası suikast, kaçırma, yol kesme ve bombalı saldırılar gibi terör eylemlerinin önlenmesi ve yol güvenliğinin sağlanması amacıyla görevlendirildiğini belirtmiştir. Söz konusu karar Bölge Mahkemesi tarafından kaldırılmış, Yargıtay tarafından ise bu karar onanmıştır.

Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan değerlendirmede; dava konusu olayın 3713 sayılı Kanun kapsamına girmediği hususunun Daire kararlarının gerekçesinde yer almadığını, başvurucuların murislerinin görevlendirilme amacını değerlendirilmediğini, kazanın terör faaliyetini önleme amacı taşımadığına ilişkin kendi değerlendirmesini açıkça ortaya koymadığını, yalnızca havaalanına gidiş sırasın-

da yol güvenliğinin sağlanmasından bahsettiğini, söz konusu görevlendirmenin arkasında yatan nedenleri göz önünde tutmadığını, bu sebepleri de neden kabul etmediğini söylemediği tespitinde bulunmuştur. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, olayın 3713 sayılı Kanun kapsamında olduğuna ilişkin iddiaların açıklığa kavuşturulmadığını, yargılama sürecinin bir bütün olarak değerlendirildiğinde başvurucuların gerekçeli karar haklarının ihlal edildiği sonucuna hükmetmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları çerçevesinde ise, gerekçeli karar hakkı denetiminin, gerekçenin yasal olup olmadığı, yeterli ve makul olup olmadığı, gerekçenin öğrenilip öğrenilmediği, tarafların iddialarının karşılanıp karşılanmadığı, gerekçenin makul sürede yazılıp yazılmadığı ilkeleri açısından yapıldığı görülmektedir.

AİHM ilkesel olarak, ulusal hukuk ve ulusal mahkemelerin düzenlemeleri için önemli olan, delillerin kabul edilebilirliğine veya delillerin değerlendirilme şekline ilişkin herhangi bir kural ortaya koymadığını, ulusal mahkemelerin belirli delil unsurlarına veya değerlendirilmek üzere kendilerine sunulan bulgulara veya değerlendirmelere ağırlık vermesi gibi konuların Mahkeme'nin inceleme kapsamına girmediğini yinelemiştir⁸⁰. Buna rağmen AİHM, ulusal mahkemelere ait bulguların keyfi, açıkça mantıksız ya da somut olayı temellendirmede yetersiz olan değerlendirmelerin olması halinde Sözleşme'nin 6/1 maddesi uyarınca sorgulamaya devam edeceğini teyit etmiştir.

AİHM, yetersiz gerekçeyle ilişkilendirilebilecek Urat/Türkiye⁸¹ davasında; başvurucunun kamu görevinden ihracının iptali istemli davasında, yargılamayı yapan idare mahkemesinin, değerlendirmelerini sadece ceza yargılamasındaki suçlara dayandığını belirtmiştir. Başvurana ait CV'nin terör örgütüne ait hücre evinde bulunduğu, başvuranın terör örgütünün derslerine ve programlarına katıldığı iddialarını dayanak gösteren idare mahkemesinin kararının gerekçelerden tamamen yoksun olmadığını fakat kararın çok kısa olduğunu belirtmiştir. Adil yargılanma hakkı kapsamında ihlal kararı verilmeyen başvuruda, gerekçenin yoksunluğundan ziyade yetersizliğine ilişkin tespitlere yer verilmiştir.

3. Yasal Dayanak İçermeyen Gerekçe

Yasal gerekçe, hükmün olayla ilişkili yasal düzenlemelerde belirtilen nedenlere dayalı verilmesiyle oluşturulmuş gerekçe halidir⁸². Yasal gerekçe gösterilmemesi ise, maddi olayın çözümlenmesi, olaya uygulanması mümkün yasalar temelinde gerekçelendirme yapılmaması halinde oluşan gerekçesizlik görünümüdür. Netice itibarıyla gerekçeyle örülen mantıki bağ, soyut bir düzenlemenin sınırları içerisinde hükme ulaşmalıdır. Gerekçelendirme uğraşını yasaya üstün kılma anlayışı,

⁸⁰ AİHM, Onur Durmuş/Türkiye, 09.04.2013, no.31575/07.

⁸¹ AİHM, Urat/Türkiye, 27.11.2018, no.53561/09, § § 51-53.

⁸² Hilmi Şeker (n 3) 184.

yargıcın maddi olayı çözümlenmekten uzaklaşarak kendi farklı emellerini⁸³ karara egemen kılma çabasına karşılık gelmektedir. Uyuşmazlığın çözümüyle doğrudan ilişkili, toplumsal mutabakata veya yasa yapıcının iradesine dayanan soyut kurallar temelinde gerekçelendirme yapılmaması açık bir ihlal nedenidir.

AYM başvurusuna konu olayda⁸⁴, özel bir şirket tarafından rüzgâr enerji santrali (RES) kurmak üzere ilgili Bakanlıktan alınan Çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) olumlu.” şeklinde kararın iptali için İdare Mahkemesine dava açmıştır. İdare Mahkemesi dosyada bulunan bilgi ve belgeler ile bilirkişi raporunu inceleyerek dava konusu işlemin iptaline hükmetmiştir. Danıştay Dava Dairesi ise, mahkeme kararına dayanak oluşturan bilirkişi raporunda yer verilen tespit ve değerlendirmelerin, uyuşmazlık konusu ‘ÇED Olumlu’ kararına esas ÇED Raporunun hatalı veya eksik olduğunu ortaya koyabilecek mahiyette, somut ve teknik verilerle desteklenmediği, bilirkişi raporunda, soyut ve genel nitelikte birtakım çekince ve öngörülere yer verildiği, anılan raporda eksiklik olarak belirtilen hususların ise ÇED Raporunu kusurlandırmaya yeterli olmadığı gerekçeleriyle İdare Mahkemesi kararının bozulmasına ve davanın kesin olarak reddine oyçokluğuyla hükmetmiştir.

Danıştay, kümülatif etki yönünden İdare Mahkemesinin gerekçesine katılmadığını, Yönetmelik ekinde yer alan Çevresel Etki Değerlendirmesi Genel Formatında kümülatif etki çalışması yapılması yönünde bir yükümlülük öngörülmediğini belirtmiştir. Danıştay’ın 2008 tarihli Yönetmelik’in EK-III’ünde yer alan hükümleri dayanak almak suretiyle bu sonuca vardığı anlaşılmıştır. Şirketin İSE proje başvurusunu yaptığı 19/2/2014 tarihinde 2013 tarihli Yönetmelik’in, ÇED kararının tesis edildiği 13/1/2015 tarihinde ise 2014 tarihli Yönetmelik’in yürürlükte olduğu görülmektedir. Olaya uygulanacak yönetmeliğin belirlenmesinde her iki Yönetmelik’in 29. ve geçici 1. maddelerinin de dikkate alınması gerekecektir. Danıştay kararında ise, bir taraftan işlem tarihinde yürürlükte olduğunu belirttiği 2013 tarihli Yönetmelik hükümlerine, bir taraftan da 2008 tarihli Yönetmelik’in EK-III’ünde yer alan hükümlere yer vermiştir. Bununla birlikte Danıştay ÇED raporunun hazırlanması yönünden 2013 tarihli Yönetmelik hükümlerini, kümülatif etki yönünden ise 2008 tarihli Yönetmelik hükümlerini dayanak almasının, bir başka deyişle 2013 tarihli Yönetmelik’in EK-3, Bölüm III, (a) bendinde yer alan kümülatif etkilerin belirlenmesi hükmünü olaya uygulamamasının sebebinin ise açıklamadığı görülmüştür. Nihayetinde AYM, teknik bilgiye dayalı hukuka aykırılık iddialarına karşılık işlemin neden hukuka uygun görüldüğü yönünde makul ve kabul edilebilir bir gerekçe sunulmadığı, olayın niteliğine uygun, ayrıntılı ve yeterli bir yanıt verilmediği sonucuyla beraber gerekçesinde yasal olarak yürürlükte imkan kalmayan düzenlemelere yer vermesi sebebiyle ihlal kararı vermiştir.

⁸³ Şeker (n 21) 109.

⁸⁴ AYM, Agah Aral ve Diğerleri Başvurusu, 29.09.2020, B. No: 2016/13031.

AİHM, yasal bir düzenlemeye dayandırılmayan bir gerekçeyle sonuçlandırılan yargılamanın adil yargılanma hakkının ihlaline neden olacağını açıkça kayda geçirmiştir. *Andelkovic/Sırbistan*⁸⁵ davasında; başvuru, maddi sıkıntı yaşamakta olan ve başvuranın tatil ücretini ödemeyen işvereni hakkında kamu davası açmış, ilk derece yargılamasını kazanmıştır. Fakat üst derece mahkemesi, ilk davada ortaya konan bulguları ve somut olayla ilişkili iş kanununa herhangi bir atıfta bulunmadan kararı bozmuştur. Temyiz Mahkemesi, yasal dayanağın ne olduğu, somut olaya nasıl uygulanması gerektiği hakkında açıklama yapmamıştır. AİHM, herhangi bir yasal temele dayanmayan Temyiz Mahkemesi'nin sahip olduğu takdir marjının sınırlarından çıkarak soyut bir iddiaya dayandığını, başvuranın adil yargılanma hakkını ihlal ettiğini kayda geçirmiştir.

Yasal gerekçe gösterilmemesinden kaynaklı olarak verilen ihlal kararlarından biri de *De Moor/Belçika*⁸⁶ davasına aittir. Başvurucunun, ordudan emekli olduktan sonra hukuk diploması alarak Baro levhasına kaydolmak için yaptığı başvuru, Baro Yönetimi tarafından; hukuk dışında ayrıca bir mesleğe mensup olması, halihazırda baro bünyesinde çok sayıda avukat bulunması ve baro yemini etmemesi gerekçeleriyle reddedilmiştir. Başvurucu bu karara karşı Yüksek İdare Mahkemesi'ne dava açmışsa da Baro kararlarının Yüksek Mahkeme'nin kendi denetimi dışında olduğundan bahisle ret kararı vermiştir. AİHM meseleye ilişkin yaptığı inceleme sonucunda, kararda yasal gerekçeler gösterilmediği ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiği kanaatine varmıştır.

4. Kavramların Tekrarıyla Oluşturulan Gerekçe

Gerekçenin kalitesizliği olarak da tanımlanabilecek bu gerekçesizlik formu, yargılama makamlarının uyuşmazlıkları çözümlemedeki alışkanlıkları ve kolaycılığıyla da ilişkilidir. Her dava niteliği itibarıyla farklılık arz etmesine rağmen, benzer dava ve işleri çözümlemede kullanılan emsal kararlar aracılığıyla davaları benzeştirmenin yaygın bir uygulama olduğu bilinen bir gerçektir. Maddi olayın çözümlenmesinde, içerik kaybı gütmekten şablon atıflarla karar gerekçesinin oluşturulmasının ihlal nedeni sayılabacağı açıktır. Yasal ifadelerin yanı sıra bilirkişi raporundaki görüşlerin tekrarıyla oluşturulmuş bir gerekçenin de makul ve yeterli olduğundan bahsedilemez. Nitekim mahkeme veya hâkimin kendi mantık örgüsü içinde olayı temellendirme etkinliğinden ayrılarak soyut kavramların tekrarı üzerinden gerekçe kurması başka bir gerekçesizlik formuna sebebiyet vermektedir.

Kanunlarda yer alan soyut ve muğlak kavramların tekrar edilmesi makul ve yeterli bir gerekçelendirme biçimi değildir⁸⁷. Referans alınan yasal düzenlemeler, dava dosyasında bulunan gerçeklikler temelinde eşleştirilmelidir. Bu gerekçesizlik motifinin oluşmasına bilhassa belirsiz yasal düzenlemelere sığınılması neden

⁸⁵ AİHM, *Andelkovic/Sırbistan*, 09.04.2013, no.1401/08, § 27.

⁸⁶ AİHM *De Moor/Belçika*, 23.06.1994, no.16997/90.

⁸⁷ Şeker (n 21) 119.

olmaktadır. Sakkopoulos/Yunanistan⁸⁸ davasında, başvuru hakkında verilen hükmün içerik olarak maddi olayın çözümlenmesinde akim kaldığını, Atina İstinaf Mahkemesi'nin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 533/2. maddesi hükümlerinin tekrarından ibaret olduğunu, kanun maddesinin mevcut davaya uygulanmasının dışında herhangi bir gerekçe sunulmadığına dair tespitlerin devamında AİHM, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Genellikle tutuklama kararlarında karşılık bulan bu gerekçesizlik formu, gerekçe yazmaktan imtina edilerek kanun maddelerinin tekrarlanması ya da somut olayın yüzeysel bir değerlendirmesini içerecek biçimde şablon bir metinden olayların anlatılıp düzenlenmesi şeklinde görülmektedir. Nitekim gerekçenin bu şekliyle oluşturulması, özellikle ceza yargılamalarında AİHM nezdinde Türkiye'nin mahkûm olduğu birçok hak ihlal başvurularına neden olmaktadır. Bilhassa tutukluluk ve tutukluluğun devamı kararlarında baş gösteren bu gerekçe motifinde yer alan; "Suçun niteliğine, delillerin durumu ve tutukluk süresi" "Kuvvetli suç şüphesinin bulunması", "Başka türlü delil elde etme olanağının bulunmaması", "Makul şüphe bulunması", "Somut delillerin bulunması" gibi ifadelerin somut olaya uyarlanmasının aksaklıklara neden olduğu, ciddi mağduriyetlere yol açtığı da bir gerçektir. Kalay/ Türkiye⁸⁹ davasında, başvuruçunun tutukluluk haline, mu-

⁸⁸ AİHM, Sakkopoulos/Yunanistan, 22.05.2007, no.14249/04, § 51-52.

⁸⁹ "30. Tutuklu kişinin suç işlediğine dair haklı şüphenin mevcudiyetinin devam etmesi, tutukluluğun devamının geçerliliği için bir sine qua non durumudur, ancak belli bir süreden sonra bu yeterli olmaz. AİHM, bu durumda, adli yargı makamları tarafından kaydedilen diğer gerekçelerin özgürlükten mahrum bırakmayı haklı çıkarmayı sürdürüp sürdürmediğini tespit etmelidir. Bu gerekçeler "ilgili" ve "yeterli" olduğu durumda, AİHM, yetkili ulusal makamların işlemlerin yürütülmesinde "özel çaba" sergileyip sergilemediğini de tespit etmelidir (bkz., diğer içtihatlar yanında, Ilijkov – Bulgaristan, no. 33977/96, § 77, 26 Temmuz 2001, ve Labita – İtalya [BD], no.26772/95, §§ 152-153, AİHM 2000-IV).

31. Söz konusu davada, göz önüne alınacak süreç 15 Mayıs 2001 tarihinde başlamış ve 28 Aralık 2001 tarihinde sona ermiştir. Sonuç olarak, bu süreç yaklaşık yedi buçuk ay sürmüştür. Dava dosyasındaki belgelerden, İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin, başvuranın tutuklu yargılanmasının devamına, "suçun niteliğine, delillerin duruma ve tutuklama tarihine ilişkin olarak" gibi benzer basmakalıp ifadeler kullanılarak hüküm verdiği ortaya çıkmaktadır.

32. Bu bağlamda, AİHM, başvurana yüklenen suçun ciddiyetini ve ilgili cezanın katılgını göz önüne almaktadır. Ancak, AİHM, kaçma tehlikesinin, yalnızca maruz kalınan cezanın katılgı temelinde değerlendirilemeyeceğini (bkz. Muller – Fransa, 17 Mart 1997 tarihli karar, Reports 1997 II, § 43), ancak, ya böyle bir tehlikenin varlığını doğrulayabilecek ya da bu tehlikeyi tutuklu yargılanmayı haklı çıkarmayacak kadar önemsiz gösterebilecek, diğer ilgili ek unsurlar açısından incelenmesi gerektiğini hatırlatır (bkz., diğer içtihatlar yanında, Letellier – Fransa, 26 Haziran 1991 tarihli karar, Seri A No. 207, s. 319-B, § 43). Bu bağlamda, AİHM, yerel mahkemenin başvuranın tutuklu yargılanma süresini uzatma kararlarında, bu şekilde bir gerekçeylemeden yoksun olduğunu kaydeder.

33. Son olarak, genelde, "delillerin durumu" ifadesi ciddi suç göstergelerinin varlığı ve sürekliliğine dair önemli bir unsur olsa da söz konusu davada, başvuranın şikayetçi olduğu tutukluluk süresini, tek başına haklı çıkarmaya yetmez (bkz., yukarıda anılan, Letellier; Tomasi – Fransa, 27 Ağustos 1992 tarihli karar, Seri A no. 241-A; Mansur – Türkiye, 8 Haziran 1995 tarihli karar, Seri A no. 319-B, § 55, ve yukarıda anılan, Demirel, § 59)." AİHM, Kalay/Türkiye,

hakemenin gerekçesizliğine atıfta bulunarak eleştiri getirmiştir. Kararda yer alan aşağıdaki tespitler, şablon ifadelerden teşkil eden gerekçesizlik motifini teyit eder niteliktedir:

“...Son olarak, genelde, “delillerin durumu” ifadesi ciddi suç göstergelerinin varlığı ve sürekliliğine dair önemli bir unsur olsa da söz konusu davada, başvuranın şikayetçi olduğu tutukluluk süresini, tek başına haklı çıkarmaya yetmez. Dolayısıyla, mahkemenin yürüttüğü basmakalıp muhakemeyi de değerlendiren AİHM, yedi buçuk aylık sürenin, özellikle de başvuranın önceden yaşamış olduğu sekiz buçuk yıllık tutukluluğunun ışığında, haklılığının kanıtlanmadığı görüşündedir.”

5. Belirsiz Kavramlar/ Çelişkili İfadeler İçeren Gerekçe

Maddi olayın bağlamından kopuk, muğlak, anlam karmaşasının yoğun olduğu, temellendirilen olgulardan hükme varmanın oldukça güç olduğu gerekçesizlik formudur. Bu türden gerekçede, savunma hakkı ve kanun yolunun etkin kullanılmasını imkânsız hale getirecek şekilde belirsiz kavramların kullanılması zahiri bir temellendirme faaliyeti olarak kabul edilmektedir⁹⁰.

Dava dosyasından bağımsız şekilde değerlendirilmiş ve dosyadaki bulgularla ilişkilendirilmemiş, mantığın ve hayatın olağan akışına aykırı, hüküm fıkrasının yanı sıra kendi içerisinde çelişkiler barındıran, belirsiz kavramlarla temellendirilmiş gerekçenin, gerekçesizlik motifini doğuracağı açıktır.

Gerekçenin farklı okumalara sebep verecek, uyumsuzluğun sonlandırılmasını akim bırakacak nitelikte belirlemeler üzerine inşa edilmesi, AYM tarafından ihlal niteliğinde görülmektedir. Bireylerin hak arayışını belirsizliğe sürükleyen yargı kararları hususunda AYM önüne gelen başvuruda; başvuru, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılama Hakkında Kanun kapsamında yaptığı başvurusunun reddedilmesi, ret işlemine karşı açtığı dava neticesinde Danıştay tarafından ikamet ettiği mezarının boşaltılıp boşaltılmadığı hususunda çelişkili kararlar verilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Sözü edilen iddialarla ilgili önüne gelen Sabri Oruç⁹¹ başvurusunu inceleyen AYM, davacının beklentilerine cevap verecek nitelikte açık ve anlaşılır olmasını teyit eder nitelikte değerlendirmelerde bulunmuştur:

“...Bir mahkeme kararının gerekçesi, o davaya konu maddi olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyar; maddi olgular ile hüküm arasındaki mantıksal bağlantıyı gösterir. Tarafların hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri ve hukuka uygunluk denetimini yapabilmelerine

22.09.2005, no.16779/02, § 30-34.

⁹⁰ Şeker (n 21) 107.

⁹¹ AYM, Sabri Oruç Başvurusu, 29.09.2016, B. No: 2014/4863, § 23.

ri için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini kuşkuyla yer vermeyecek açıklıkta gösteren bir gerekçe bölümünün bulunması zorunludur.”

6. Kanun Yolunda Gerekçeden İmtina Edilmesi

Gerekçenin, dava konusu olayın irdelenmeden, aynı dava hakkında öncesinde yapılan değerlendirmelere bağlı kalınarak yazılması bir diğer gerekçesizlik türüdür. İçselleştirilmiş gerekçe⁹², hukuki dinlenme hakkı ve savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına engel teşkil etmektedir. Benzer bir davanın kararı veya davaya kaynaklık eden bilirkişi raporunun gerekçesinin aynen benimsenmesiyle gerekçenin içselleştirildiğinden bahsedebiliriz. Bilirkişi raporlarının değerlendirme süzgecinden geçirilmeden benimsenmesi, bozma gerekçesinin aynen kabul edilmesi, ısrar kararında ilk atfın benimsenmesi gibi durumların yanı sıra üst mahkemelerde onama kararlarında, ilk derece mahkemesi tarafından kaleme alınan gerekçelerin aynen benimsenmesi de gerekçesizlik görünümüne neden olur⁹³. Netice itibarıyla, uyuşmazlığın yargıcın değerlendirmesinden bağımsız olarak önceden saptanmış tespitlerden oluşturulmuş gerekçenin ihlale neden olacağı söylenebilir.

Kanun yolu aşamasında ortaya çıkan ve henüz değerlendirilmemiş olguları değerlendirmekten imtina eden temyiz makamlarının ihlale yol açtığı bilinmektedir. AYM önüne gelen Ayşen Esen davasında, Tıp Fakültesinde (İdare) öğretim üyesi olarak profesör kadrosunda görev yapmakta olan başvuru ayrıca mesai saatleri dışında özel muayenehanesinde hekimlik faaliyeti yürütmektedir. Üniversite yasal düzenlemeler uyarınca 2015 yılı Ocak ayından itibaren başvurucuya üniversite ödeneğini ve ek ödemeleri ödemiştir. Başvuru 2547 sayılı Kanun’un geçici 70. maddesinin iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurulması, idari işlemin iptali ve yapılmayan ödemelerin yasal faiziyle birlikte tahsil edilmesi talebiyle dava açmıştır. İlk derece mahkemesi Anayasa’ya aykırılık iddiasını yerinde görmemiş ve işin esasına geçerek davanın reddine karar vermiştir. Başvuru, kanuni düzenlemenin Anayasa’ya aykırı olduğunu belirterek karara karşı istinaf itirazında bulunmuştur. İstinaf Mahkemesi kararı usul ve hukuka uygun bularak itirazı oybirliğiyle reddetmiştir. İstinaf itirazının reddi üzerine başvuru karar düzeltme isteminde bulunmuştur. Karar düzeltme başvurusu da İstinaf İDD tarafından reddedilmiştir. Başvuru, kanun yolu aşamasında verilen İstinaf Mahkemesi kararında gerekçe bulunmadığını, ayrıca benzer nitelikteki davalarda farklı kararlar verilmesi nedeniyle hukuki belirlilik ve güvenlik ilkesinin zedelendiğini, nihayetinde adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Karar düzeltme aşamasında tesis edilen idari işleme dayanak gösterilen ilgili Kanun’un maddesi Anayasa’ya aykırı bulunarak Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir. Yargılama sürecinde or-

⁹² Şeker (n 21) 124.

⁹³ Sunay (n 9) 36.

taya çıkan bu duruma ilişkin herhangi bir değerlendirme yapılmamış, ilk derece yargılamasında ortaya konulmuş bulgu ve değerlendirmeler ışığında karar onanmakla yetinilmiştir. AYM'nin, başvuruya ilişkin yaptığı tespitler şu şekildedir⁹⁴:

“..... Danıştay içtihadında (bkz. §§ 24, 25) yargılama süreci sona ermeden Anayasa Mahkemesi tarafından bir hükmün iptal edilmesi hâlinde dava konusu işlemin kanuni dayanaktan yoksun hale geleceği belirtilmiş, bu kapsamda da Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilmiş olan bir hüküm esas alınarak derdest olan bir davanın çözülmesinin hukuk devleti ilkesine ve Anayasa'ya aykırı olacağı açıklanmıştır. Bu durumda somut olayın koşullarında karar düzeltme sürecinde yürürlüğe giren iptal kararı üzerine ortaya çıkan hukuki durumun tartışılması gerekmektedir.

İstinaf Mahkemesi, karar düzeltme talebinin reddine ilişkin kararının gerekçesinde başvurucunun açmış olduğu davanın reddine dayanak yapılan 2547 sayılı Kanun'un geçici 70. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinin Anayasa Mahkemesince iptal edilmiş olması hakkında bir değerlendirme yapmayarak bu hususu yanıtız bırakmıştır. Dolayısıyla sonuca etkili olabilecek bu durumun incelenmemiş olması İstinaf Mahkemesi tarafından verilen kararda yeterli gerekçenin bulunduğu kabul edilmemesi sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle yargılama süreci bir bütün olarak değerlendirildiğinde başvurucunun gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.”

AİHM ayrıca temyiz makamının gerekçeyi içselleştirmesini, ortaya çıkan yeni olgular karşısındaki isteksizliğini eleştirmiş ve ihlal kararları vermiştir. Cihangir Yıldız / Türkiye⁹⁵ davasında, başvurucuya ait konutun yıkım kararının iptali talebiyle açılan davada ilk derece mahkemesinin talebine rağmen davacı tarafından belgeler sunulamamış, davanın reddedilmesi üzerine yapılan temyiz istemiyle birlikte ilgili belgeler Danıştay'a sunulmuştur. Danıştay, sunulan belgeleri dikkate almadan, ortaya çıkan yeni bulgular hakkında gerekçeye yer vermeksizin kararın hukuki olduğundan bahisle ilk derece mahkemesi kararını onamış, karar düzeltme yolu da tüketildiğinden karar kesinleşmiştir. Başvurucu temyiz sürecinde sunduğu delillerin Danıştay tarafından değerlendirilmemesinden dolayı adil yargılanmadığını iddia etmiştir. Başvuruya ilişkin verdiği kararda AİHM, delil unsurlarının kabul edilebilirlik ölçütlerini belirleme yetkisinin ulusal makamlara ait olduğunu,

⁹⁴ AYM, Ayşen Esen Danacı Başvurusu, B. No: 2017/17765, 03.06.2017, RG 8.7.2020-31179, § 41-42.

⁹⁵ AİHM, Cihangir Yıldız/Türkiye, 17.04.2018, no.39407/03, § 48-51.

fakat ilk defa temyiz aşamasında sunulan ve sunulan delillerin kabul edilemezliğini öngören bir sistemin kendiliğinden sözleşmeye aykırı olmadığını ifade ettikten sonra, kabul edilemezliğine ilişkin bir gerekçe sunulmamasına ilişkin şu şekilde değerlendirmelerde bulunmuştur:

“...Hükümetin ileri sürdüğü gibi, Danıştay’ın yargılamanın ileri bir aşamasında sunulan belgeleri zımnen kabul edilemez ve dikkate alınamaz olarak değerlendirdiği varsayılsa bile, Yüksek Mahkeme, böyle bir yaklaşımı haklı göstermek için herhangi bir gerekçe göstermemiş ve başvuranın temyiz başvurusunun esas nedenine yanıt vermemiştir.

Tüm bu değerlendirmeleri göz önünde bulundurarak Mahkeme, başvuran tarafından sunulan temel argümanlarla ilgili olarak –hak ettikleri halde- spesifik ve açık bir yanıt verilmediğini ve bu nedenle, davada varılan sonucun yeterince gerekçeli olarak değerlendirilemeyeceği kanaatine varmaktadır.”

Deryan/Türkiye⁹⁶ davasında, başvurunun açtığı davanın zaman aşımına uğradığını, iki tanığının dinlenmediğini ve faiz talebi olmamasına rağmen derece mahkemesince faize hükmedildiğini ileri sürerek kararı temyiz etmiş, Yargıtay herhangi bir gerekçe göstermeden ilk derece mahkemesi kararını onamıştır. AİHM yaptığı incelemede, ilk derece mahkemesi ve Yargıtay’ın kararlarında zaman aşımı iddiasının incelenmediğine kanaat getirmiştir. AİHM’e göre bu konularda Yargıtay tarafından verilen onama kararında bu temel iddialar karşılanmamış, gerekçe esasa etki edecek temel iddialar göz ardı edilerek yazılmıştır. Bu nedenle Mahkeme, başvurunun adil yargılanma hakkı bağlamında gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

7. Tebliğ Edilmeyen / Erişilemeyen Gerekçe

Uyuşmazlığın taraflarının yargı kararının temel nedenleri hakkında bilgilenebilmesi ve savunma hakkı çevresinde kendisine tanınan etkili başvuru yollarını kullanabilmesinin temin edilmesi gerekçenin en temel işlevidir⁹⁷. Gerekçeye erişimin sağlanamaması veya etkili kanun yolu başvurusunun sağlıklı şekilde işlemesine engelleyen durumların oluşması başka bir gerekçesizlik motifine neden olmaktadır. Bu gerekçesizlik motifinin en temel kaynağı, yazılan gerekçeden açık ve net şekilde haberdar olunmasının engellenmesidir⁹⁸. Tarafların gerçek ve etkili bir savunmadan yararlanabilmesi, kanun yollarını etkin bir şekilde işletebilmesi nihayetinde adil yargılanma hakkı bağlamında ihlalin oluşmaması için tarafların

⁹⁶ AİHM, Deryan/Türkiye, 21.07.2015, no.41721/04.

⁹⁷ Sunay (n 9) 28.

⁹⁸ Şirin (n 56) 72.

gerekçeden usulüne uygun şekilde haberdar olması zorunludur. Kişinin savunmasını hazırlaması için gerekli kolaylıklara ve zamana sahip olması, dava dosyasının daha geniş kapsamda hazırlanması, hükmün gerekçeli olarak kişiye tebliği gibi unsurlar açısından aynı kişinin gerekçeye erişimi mecburidir⁹⁹. Bu gerekçesizlik formu nedeniyle yapılan başvurularda, AYM ve AİHM'nin adil yargılanma hakkının ihlali kapsamında değerlendirmeleri mevcuttur.

Vesim Parlak davasında, başvuruçunun işe iadesine karar verilmesi istemiyle açtığı davada davanın reddi yönünde verilen gerekçeli karar kendisine tebliğ edilmeden kararın Yargıtay tarafından onandığını, başka davacılara gerekçeli kararın gönderilmesine rağmen kendisine gönderilmediğini belirterek eşitlik ilkesinin, adil yargılanma hakkı ve çalışma ve sözleşme hürriyetinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Gerekçeli karar hakkı bağlamında adil yargılanma hakkına uygun olmayan yargılama sürecine ilişkin AYM'nin yaptığı tespitler yol gösterici niteliktedir¹⁰⁰:

“Uygulamada, iş mahkemelerinde, 8 günlük temyiz süresi teftim ile başladığından, bir kısım mahkemeler gerekçeli kararı taraflara tebliğ etmemekte, bir kısım mahkemeler ise gerekçeli kararı her halde taraflara tebliğ etmektedir. Bu durum somut başvuruda olduğu gibi bazı davalarda tarafların mahkemelerin gerekçesini bilmeden temyiz başvurusu yapmak zorunda kalmasına ve temyiz incelemesinde davanın taraflarının temyiz gerekçeleri bilinmeden inceleme yapılmasına neden olmaktadır. İlk derece mahkemesi kararının gerekçesini bilmeyen kişilerin temyiz hakkını gereği gibi kullandığı ve tarafların temyiz nedenlerini bilmeyen temyiz merciinin de temyiz incelemesini sağlıklı bir şekilde yaptığı söylenemez. Bahsedilen şekilde yapılan temyiz başvurusu ve temyiz incelemesi, gerekçeli karar hakkı bağlamında adil yargılanma hakkına uygun olmayan bir yargılama yapılmasına sebebiyet vermektedir.”

Eski Genelkurmay Başkanı M. İlker Başbuğ'un¹⁰¹ Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı başvuru üzerine verilen ihlal kararının da sözü edilen gerekçesizlik motifinden kaynaklandığı söylenebilir. Dava konusu olayda, başvuruçunun hakkında verilen mahkûmiyet kararının gerekçesinin yasal süre içinde dava dosyasına konulmaması nedeniyle tahliye talebine ilişkin karar verilemediği, dolayısıyla adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddialarını mahkemeye taşımıştır. AYM, başvuruçunun gerekçeye ilişkin kısımlarında yaptığı tespitlerden hareketle ihlal gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır:

⁹⁹ Şeker (n 21) 130.

¹⁰⁰ AYM, Vesim Parlak Başvurusu, 20.03.2014, B. No: 2012/1034, § 39.

¹⁰¹ AYM, Mehmet İlker Başbuğ Başvurusu, 06.03.2014, B. No: 2014/912, § 72-84.

“...ilk derece mahkemesindeki yargılamanın sona erdiği davada temyiz incelemesinin yapılabilmesi için öncelikle gerekçeli kararın dava dosyasına konulması, sonrasında temyiz talebinde bulunan tarafların açıklanan hükme dayanak teşkil eden gerekçeye ilişkin varsa itirazlarını bildirme imkânına sahip olmaları gerekmektedir.

Hüküm tarihinden itibaren yedi ayı aşan bir süredir gerekçeli kararın dosyaya konulmamış olması nedeniyle başvurusunun, mahkûmiyete bağlı olarak tutukluluğun devamına ilişkin kararın görevli olmayan bir mahkeme tarafından verildiği, dolayısıyla özgürlükten yoksun bırakmanın hukuki olmadığı yönündeki iddiasını temyiz mercii önüne götürememesi sonucu ortaya çıkmıştır. Başvurucunun özgürlüğünden yoksun bırakılmasına ilişkin kararın hukukiliğini temyiz mercii önünde denetleme hakkını kullanamamasının hukuk güvenliği ve hukuki belirlilik ilkelerine uygun olduğu söylenemez.”

AİHM, gerekçeli kararın temyiz süresi içinde öğrenemediği, süresinde yapılmayan temyiz başvurusunun reddedildiğini, sanığın etkili savunma olanaklarının elinden alındığını belirtmiş, Sözleşmenin savunma hakkı bağlamında adil yargılanma hakkını düzenleyen 6/3-b, c maddelerinin veyahut mahkemeye erişim hakkının ihlaline neden olduğuna karar vermiştir¹⁰².

Supergrav Albania SHPK/ Arnavutluk başvurusunda¹⁰³, başvuru şirket bölge polisine karşı Bölge Mahkemesinde hukuk davası açarak tazminat talebinde bulunmuştur. Dava ilk derece mahkemesi tarafından reddedilmiş, bu karar Temyiz Mahkemesi tarafından onanmıştır. Şirket bir kez daha temyiz başvurusunda bulunmuş, 28.01.2016 tarihinde temyiz istemi hiçbir gerekçe öne sürülmeden tekrar reddedilmiştir. İlgili devletin ulusal hukuk düzeninde, 8 Kasım 2016 tarihli yasal düzenlemeyle Anayasa Mahkemesine başvuru süresi, anayasal bir hak veya özgürlüğe müdahalenin öğrenildiği andan itibaren iki yıldan dört aya indirildi. Başvurucu şirket 20 Eylül 2017 tarihinde Temyiz Mahkemesi’ne bir yazı göndererek gerekçeli mahkeme kararının kendisine tebliğ edilmesini talep etmiştir. Gerekçeli karar 26 Eylül 2017 tarihinde başvuru şirkete tebliğ edilmiştir. Şirket 4 Ekim 2017 tarihinde anayasa şikâyetinde bulunmuştur. 8 Kasım 2017 tarihinde Anayasa Mahkemesi, itiraz konusu Temyiz Mahkemesi kararının kabul edildiği tarihten itibaren dört aylık süre sınırı dışında yapılan başvurunun kabul edilemez olduğunu beyan etmiştir. Anayasa Mahkemesi, başvuran şirketin Yüksek Mahkeme önündeki davasının sonucu hakkında zamanında bilgi alması gerektiğine hükmetmiştir.

¹⁰² AİHM, Kutlu ve Diğerleri/Türkiye,13.12.2016, no.51861/11; aynı yönde karar için bkz., Nölkenbockhoff /Almanya, 25.08.1987, no.10300/83.

¹⁰³ AİHM, Supergrav Albania SHPK/Arnavutluk, 09.04.2023, no.20702/18, § § 27- 32., aynı yönde karar için bkz. AİHM, Georgiy Nikolayevich Mikhaylov/Rusya, 01.04.2023, no.4543/04.

Şirket, gerekçeli kararın zamanında tebliğ edilmemesi ve sürenin kısaltılmasını öngören yasal düzenlemenin daraltıcı yorumu sebebiyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği iddiasıyla AİHM' e başvurmuştur.

AİHM, bu davada, anayasa şikâyetinde bulunma süresinin Temyiz Mahkemesi kararının verildiği tarihten mi yoksa gerekçeli kararın başvuruca tebliğ edildiği tarihten mi sayılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda AİHM, tarafların, kendilerine yük getiren veya meşru hak ve menfaatlerini ihlal edebilecek mahkeme kararları hakkında etkili bir şekilde bilgi sahibi olabildikleri andan itibaren, temyiz başvurusunda bulunma hakkından yararlanabilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde mahkemelerin temyize başvurma süresini önemli ölçüde kısaltabileceğini ve hatta kararlarının tebliğini geciktirerek temyizi imkansız hale getirebileceklerini ifade etmiştir. AİHM, iyi savunulmuş bir anayasa şikâyetinde bulunabilmek için, başvuran şirketin, özet gerekçe de olsa, Temyiz Mahkemesi kararının içeriğini ve gerekçesini tam olarak bilmesi gerektiği kanaatinde. Başvuran şirketin 26 Eylül 2017 tarihine kadar Temyiz Mahkemesi'nin gerekçeli kararından haberdar olmadığı gerçeği göz önüne alındığında, önceden anayasa şikâyetinde bulunma konusunda etkili bir hakka sahip olmadığına hükmetmiştir. AİHM, anayasa şikâyetinde bulunmak için dört aylık süre sınırının, mevcut koşullar altında, Temyiz Mahkemesi kararının başvuran şirkete tebliğ edildiği 26 Eylül 2017 tarihinden itibaren hesaplanması gerektiği halde Anayasa Mahkemesinin, bu süreyi Temyiz Mahkemesi'nin kararını verdiği 28 Ocak 2016 tarihinden itibaren saydığını ve başvuran şirketin anayasa şikâyetinin süresi içinde yapılmış olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna hükmetmiştir. Başvurucu şirketin bu nedenle Anayasa Mahkemesine erişim hakkından yoksun bırakıldığını, dolayısıyla şirketin Anayasa Mahkemesine erişim hakkı açısından Sözleşme'nin 6/1. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

8. Makul Sürede Yazılmayan Gerekçe

Adil yargılanma hakkının somut görünümlerinden biri de makul sürede yargılanma hakkıdır. Makul sürede yargılanma hakkı, yargılamanın süruncemede kalmasını, tarafların olağandan daha uzun süren yargılama faaliyetinden kaynaklanacak endişenin etkisinde kalmasını önleyecek temel normdur¹⁰⁴. Davaların makul süre içinde sonuçlanmaması ya da sonuçlandırılmaması, tarafların yargıya olan güvenini sarsar, özellikle de davanın geç sonuçlandırılmasında yararı olanları cesaretlendirir. Makul süre içinde sonuçlandırılmayan bir davanın sonunda hakkını elde eden taraf, gecikme sebebi ile ya zarar görecektir ya da hakkını tam olarak elde edemeyecektir. Bu nedenle yargılamadaki gecikmeler, kişilerin yasal olmayan yollara başvurmaları sonucunu doğuracaktır.

Gerekçenin geç yazılması ve tarafa geç ulaştırılması, yargılamanın olağan ve makul bir süre içinde sonlandırılmasına engel olmaktadır. Adil yargılanma hakkı-

¹⁰⁴ Gölcüklü (n 36) 218.

nın en önemli görünümünden olan makul sürede yargılanma hakkının, gerekçeli karar ilkesi bağlamında ele alınması gerekir. Makul sürede yargılanma hakkını etkileyen gerekçenin geç yazılmasının ihlale neden olacağı AYM ve AİHM kararlarından anlaşılmaktadır.

AİHS 6. maddenin 1. fıkrasında geçen; “Herkesin kendisi hakkında görülen davanın, makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkı” konuya ilişkin de kapsayıcı bir hükümdür. Makul süre kavramı konusunda AİHM içtihatları, davanın niteliği ve koşullar yönünden değerlendirmeye gitmiştir¹⁰⁵. Olağan koşullara aykırı olacak düzeyde, kararın verildiği tarihten uzun süre sonra gerekçeli kararın tebliğ edilmesinin makul sürede yargılanma hakkını ihlal ettiği, tarafların hukuki güvenlik ve belirlilik beklentisini zedelediği açıktır. Buchholz /Almanya¹⁰⁶ davasında, mahkemenin karar verdikten 2 ay sonra taraflara bildirimde bulunmasına eleştiri getirmiş, gerekçenin yazılmasındaki gecikmenin mahkemeye atfedilebileceğinden bahisle ihlalin bulunduğuna karar vermiştir.

SONUÇ

İnsan davranışlarının rasyonel biçimde temellendirilebilmesi için zorunlu olan gerekçe, yargısal etkinlikler aracılığıyla birçok temel hak ve hürriyetin korunmasıyla da doğrudan ilişkili olduğundan hukuk düzeninde önemli yer tutmaktadır. Dolayısıyla yargısal kararların meşruiyetinin sağlanabilmesi adına ‘gerekçelendirme fonksiyonu’ temel bir hak niteliği kazanmış, ‘gerekçeli karar hakkı’ adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak anayasal güvenenin yanı sıra içtihatlar yoluyla AİHS’nin kapsamında koruma altına alınmıştır. Temel bir hak niteliğinde olduğu evrensel kabul gören gerekçeli karar hakkı, yüksek mahkemeler nezdinde ihlale sebebiyet teşkil eden gerekçesizliğin farklı görünümünün kararlar üzerinden değerlendirilmesiyle açıklık kazanacaktır.

Gerekçeye ilişkin en temel ihlal görünümü gerekçenin hiç olmaması halidir. Esasa etki edecek iddiaların hiç karşılanmadığı, hukuki müesseselerin (HAGB vb.) uygulanmama hallerinin gerekçelendirilmediği, lehe olup uygulanmayan düzenlemelerin gerekçelendirilmediği, karara etki edecek delillerin değerlendirilmediği veyahut delillerin değerlendirilmemesine ilişkin kararın da gerekçelendirilmediği haller bu kapsamda ele alınmaktadır. Gerekçeden tamamen yoksun olma halinden farklı olarak maddi uyumsuzluğu gerekçelendirme açısından yetersizlik önemli ihlal nedenidir. İddia ve savların bir kısmının yanıtlanmadığı, önemli hususların yüzeysel şekilde ele alındığı, yapılan değerlendirmelerle hüküm fıkrası arasında tatmin edici bir bağın kurulamadığı durumlarda yetersizlikten bahsedilebilir. AİHM, olguların mantıksal temele oturtulmadığı, somut olayı temellendirmede yetersizliğe neden olacak şekilde keyfi tutumların ön plana çıktığı kararlara ilişkin tespitlerin ardından ihlal kararları vermiştir.

¹⁰⁵ AİHM, Muğosa/Karadağ, 21.09.2016, no.76522/12.

¹⁰⁶ AİHM, Buchholz/Almanya, 06.05.1981, no.7759/77.

Maddi olayın çözümlenmesi, olaya uygulanması mümkün yasalar temelinde gerekçelendirme yapılması gerekirken aksine yasal gereke gösterilmemesi başka bir gerekçesizlik görünümüdür. AYM, mahkeme kararlarının yasal olarak yürürlük imkan kalmayan düzenlemelerle gerekçelendirilmiş olması halinde ihlal kararı vermiştir. AİHM de benzer şekilde, ilk derece mahkeme safhasında ortaya konan bulguları ve somut olayla ilişkili İş Kanununa herhangi bir atıfta bulunmadan kararı bozan Temyiz kararında, yasal dayanağın ne olduğu, somut olaya nasıl uygulanması gerektiği hakkında açıklama yapılmadığı gerekçesiyle ihlal kararı vermiştir.

Yargılama makamlarının iş yükünden kaynaklandığı düşünülen şablon kararlar diğer bir gerekçesizlik görünümüdür. Farklı davaları farklı içeriklere sahip olmasına rağmen emsal kararlar aracılığıyla benzeştirmenin yaygın bir uygulama olduğu bir gerçektir. Bilhassa ceza davalarında görülen kanun maddelerinin tekrarlanması veyahut tutukluluk kararlarında somut olayları karşılamayacak şekilde yer alan, “suçun niteliğine, delillerin durumu ve tutukluk süresi” “kuvvetli suç şüphesinin bulunması”, “başka türlü delil elde etme olanağının bulunmaması”, “makul şüphe bulunması”, “somut delillerin bulunması” gibi ifadelerin tekrarıyla oluşturulan gerekçeler ihlallere neden olmaktadır. Şablon kararların yanı sıra belirsiz kavramlarla oluşturulmuş gerekçeler de gerekçeli karar ihlallerine yol açmaktadır. Uyuşmazlığın çözümünü zora düşürecek nitelikte, muğlak, bağlamdan kopuk şekilde oluşturulmuş gerekçe hususunda AYM, başvurunun iddialarına cevap verecek nitelikte açık ve anlaşılır olmayan mahkeme kararının gerekçeli karar hakkını ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

Dava konusu olayın irdelenmeden, ilave iddiaların karşılanmadığı, aynı dava hakkında öncesinde yapılan değerlendirmelere bağlı kalınarak yazılmış bir temyiz kararı diğer bir ihlal nedenidir. AİHM ilgili kararında, ilk derece safhasında sunulamayan fakat temyiz aşamasında dosyaya sunulan belgelerin değerlendirilmediği, ortaya yeni koyulan bulguların karşılanmadığı, ilk derece mahkemesi kararının onanmasıyla verilen temyiz kararının adil yargılanma hakkının ihlali kapsamında değerlendirilmiştir.

Yargı kararlara ilişkin bilgi sahibi olunması, ayrıca gerekirse kanun yoluna başvuru imkanının değerlendirilmesi için gerekçeli kararın tebliği zorunludur. AYM, işe iadesine karar verilmesi istemiyle açtığı davada davanın reddi yönünde verilen gerekçeli karar kendisine usulüne uygun şekilde tebliğ edilmeden kararın Yargıtay tarafından onandığı gerekçesiyle başvurunun ihlal iddiasını yerinde görmüştür. AYM başka bir kararında, yasal süre içerisinde gerekçeli karar dosyasına konulmadığı gerekçesiyle tahliye talebine karar verilemeyen başvurunun adil yargılanma hakkının ihlali iddiasını kabul etmiştir. Tebliğ edilmeyen gerekçenin yanı sıra makul sürede yazılmayan gerekçe de adil yargılanma hakkını ihlal etmektedir. Kararın gerekçesinin burada makul düzeyi aşan olağan koşullarla izah edilemeyen gecikmelerle yazılması açık bir ihlal görünümüdür. Ülkemizde adil yargılanma hakkı kapsamında en çok ihlalin verildiği hususun makul sürede yar-

gılanma hakkının olduğu düşünüldüğünde gerekçenin de bu çerçevede düşünülmesinde yarar olduğu açıktır.

Gerekçenin, yargısal etkinliklerin yürütülmesi sürecine sağladığı katkılar oldukça fazladır. Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığını güçlendirmesi, yargıya olan güveni sağlaması, kanun yoluna etkili başvuruyu sağlaması, hakimlerin özdenetimine katkı sunması, savunmada kolaylığı temin etmesi, keyfiliği önlemesi, soyut normların somut olaylara uygulanabilmesine olanak vermesi gibi unsurlar gerekçenin adli yönden sunduğu katkıların ana başlıklarıdır. Pedagojik yönden değerlendirildiğinde ise; hakimlerin kendini geliştirmesi, hukuk ve içtihatların geliştirilmesi üzerindeki yarattığı etkinin yanı sıra gerekçe hukuk tüketicilerinin kullandığı veri setleri olarak düşünüldüğünde, toplumun önemli bileşenleri tarafından yararlanılan bir kaynak niteliğindedir. Uyuşmazlığın tarafları ve toplum nezdinde sağlanacak tatmin duygusunun, ayrıca kamuoyu tarafından dikkatle takip edilen davalarda hâkimin kendini ifade edebileceği tek iletişim aracının gerekçe olması, gerekçenin psikolojik işlevini açıklamaktadır. Doğru muhakeme ve mantıklı bir çerçeve oluşturulmasının aracı olan gerekçenin işlevlerine ilişkin farkındalık düzeyinin artırılması gerekir. Gerekçenin sağladığı yararlar üzerinden bir bakış açısı geliştirilirse, gerekçe noksanlıklarının azaltılması yolunda ilerleme kaydedilebilecektir.

Temel bir insan hakkı olarak nitelendirilen ‘gerekçeli karar hakkı’ üzerinde yapılan değerlendirmeler neticesinde, gerekçenin makul, yasal ve yeterli olması gerektiğine yönelik içtihatlar ortaya konulmuştur. Söz konusu niteliklerden yoksun gerekçelerin, adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, ifade özgürlüğü, özel hayata ve aile hayatına saygı, mülkiyet hakkı vb. temel hak ve özgürlüklerin ihlaline yol açacağından bu niteliksiz gerekçe formları üzerinde düşünülmelidir. Gerekçeye aykırı birçok rizikonun gerçekleştiği yargısal kararlarda, tarafların ve toplumun gerekçeden olan beklentisini sakatlayan, hukuksuzluk üreten hükümler ortaya konulmaktadır. Gerekçenin yokluğu, gerekçenin yetersiz olması, gerekçede yasal gerekçe gösterilmemesi, norm, terim ve kavramların tekrarıyla gerekçenin oluşturulması, gerekçenin belirsiz kavramlar/ çelişkili ifadeler içermesi, temyiz makamınca gerekçenin içselleştirilmesi, gerekçeye erişimin sağlanamaması, gerekçenin makul sürede yazılmaması önemli gerekçe yoksunluklarıdır. AYM ve AİHM kararlarında, sözü edilen gerekçesizlik görünümüne ilişkin tespitlere yer verilmiştir. Sözleşme kapsamında tanımlı temel hakların ihlali iddialarının gerekçeyle bağlantılı olanlarının değerlendirilmesinde, gerekçeye ilişkin temel ilkeler belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

Artuç M, *Hüküm Kurma Sanatı* (Adalet Yayınevi 2015)

Aşçıoğlu Ç, ‘Yargıda Gerekçe Sorunu’ [2003] Türkiye Barolar Birliği Dergisi 109

Atagün ÖF, ‘Temel Bir İnsan Hakkı Olan Adil Yargılanmanın Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı’ (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi 2020)

Atay EE, ‘Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi ve İdari Yargıdaki Uygulaması’ [2018] Danıştay Dergisi

Baştürk İ, ‘Yargı Kararlarında Gerekçelendirme Çalışması Bildiriler Kitabı 2’, *Yargıtay Ceza Daireleri Kararları Işığında Gerekçeli Karar Unsurları: İhtiyaç Analizi ve Bazı Öneriler* (Türkiye Adalet Akademisi 2021)

Bekri MN, ‘Gerekçeli Karar Hakkı: Right to a Reasoned Judgement.’ (2014) 72 Ankara Barosu Dergisi 203

Centel N and Zafer H, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Beta Yayınları 2015)

Gedik D, ‘Ceza Muhakemesinde Hakimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK m.217)’, *Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan*, vol 21 (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2019)

Gölcüklü F, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde “Adil Yargılama”’ (1994) 49 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi

Gözler K, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* (Ekin Kitabevi Yayınları 2015)

Güriz A, ‘Adalet Kavramının Belirsizliği’, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe Seçilmiş Metinlerle* (Türkiye Felsefe Kurumu 2001)

İnceoğlu S, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemelerinde Adil Yargılanma Hakkı* (Beta Yayınları 2013)

İşıқтаç Y and Metin S, *Hukuk Metodolojisi* (Filiz Kitabevi 2021)

İyilikli AC, ‘Hakların Yarışması Bağlamında Doğru Hükümün Yetersiz Gerekçeye Feda Edilmesi’ [2021] Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 245

Kılıç M, ‘Gerekçeli Karar Hakkı: Yargısal Kararların Rasyonelitesi’ [2021] TAAD 47

Kramer SN, *Tarih Sümer’de Başlar* (Kabalıcı Yayınevi 2016)

Kuru B, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, (Yetkin Yayınları 2017)

Özkan G, ‘Danıştay İçtihatlarına Göre Gerekçenin Önemi’, *Anayasa ve İdare Hukuku Alanında Gerekçeli Karar Unsurları ve Geliştirilmesi Gereken Alanlara Yönelik İhtiyaç Analizi* (Türkiye Adalet Akademisi 2021)

Pekcanitez H, ‘Hukuki Dinlenilme Hakkı’ [2000] Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan

Şeker H, ‘Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri’ [2007] Ankara Barosu Dergisi

—, ‘İbralaşmayı Yoksayan Etik İlişki/ Yozlaşan Gerekçe’ [2013] Türkiye Barolar Birliği Dergisi

—, *Esbab-ı Mucibe’den Retoriğe Hukukta Gerekçe* (Yeditepe Üniversitesi Yayınları 2020)

Selçuk S, ‘Yargıtayın (Bozma Mahkemesinin) ve Temyiz Yolunun İyi Algılanması ve Kurumsallaşması Sorunları’ [1992] Yargıtay Dergisi

—, *Beccaria’nın İnsanlığa Bildirisi* (İmge Yayınevi 2004)

Şen E, ‘Gerekçeli Karar Hakkı’ (Hukuki Haber, 2020)

Şirin T, ‘Anayasa Mahkemesi Kararlarında (İdari Yargı Bağlamında) Gerekçeli Karar Alma Hakkı’ [2021] Türkiye Adalet Akademisi Dergisi

Sunay ZA, ‘Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri’ [2016] Danıştay Dergisi

Tanrıver S, *Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, Makalelerim 1* (Asil Yayın Dağıtım 2005)

Turan H, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Mahkeme Kararlarında Gerekçe’ [2009] Adalet Dergisi

Yılmaz E, *Hukuk Sözlüğü* (Yetkin Hukuk Yayınları 2006)

Kararlar

AYM, Abbas Emre Başvurusu, 06.01.2016, B. No: 2014/5005, RG 25.12.2015-29573

AYM, Agah Aral ve Diğerleri Başvurusu, 29.09.2020, B. No: 2016/13031

AYM, Akın Tekkurt Başvurusu, 20.10.2020, B. No: 2016/8411

AYM, Ayşen Esen Danacı Başvurusu, 03.06.2017, B. No: 2017/17765, RG 8.7.2020-31179

AYM, Aziz Bankur ve Diğerleri Başvurusu, 14.06.2023, B. No: 2018/25145, RG 8.11.2023-32363

AYM, Aziz Turhan Başvurusu, 08.05.2014, B. No: 2012/1269

AYM, Denктаş Nakliyat Turizm Ltd. Şti. Başvurusu, 15.10.2015, B. No: 2013/3963, RG 25.12.2015-29573

AYM, Emre Ongurlar Başvurusu, 10.01.2019, B. No: 2012/1034

AYM, Fazilet Beyhan ve Diğerleri, 03.03.2022, B. No: 2019/35534

AYM, Hakan Salas Başvurusu, 07.03.2019, B. No: 2014/14216

AYM, Mehmet İlker Başbuğ Başvurusu, 06.03.2014, B. No: 2014/912

AYM, Mustafa Kahraman Başvurusu, 04.11.2014, B. No: 2014/2388, RG 13.01.2015-29235

AYM, Nilgün Gökay ve Diğerleri Başvurusu, 12.01.2017, B. No: 2014/3303

AYM, Sabri Oruç Başvurusu, 29.09.2016, B. No: 2014/4863

AYM, Salih Söylemezoğlu Başvurusu, 06.01.2016, B. No: 2013/3758

AYM, Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusu, 10.06.2015, B. No: 2014/7800

AYM, Sentez Reklam ve Tanıtım Hizm. San. Tic. Ltd. Şti. Başvurusu, 10.01.2019, B. No: 2014/1292

AYM, Tuba Doğruyol Başvurusu, 18.06.2014, B. No: 2014/7800, RG 18.09.2015-29479

AYM, Vesim Parlak Başvurusu, 20.03.2014, B. No: 2012/1034

Danıştay Başkanlığı 13. D, 13.05.2019, E.2019/745, K. 2019/1641

AİHM, Andelkovic/Sırbistan, 09.04.2013, no.1401/08

AİHM, Buchholz/Almanya, 06.05.1981, no.7759/77

AİHM, Cihangir Yıldız/Türkiye, 17.04.2018, no.39407/03

AİHM De Moor/Belçika, 23.06.1994, no.16997/90

AİHM, Deryan/Türkiye, 21.07.2015, no.41721/04

AİHM, Georgiy Nikolayevich Mikhaylov/Rusya, 01.04.2023, no.4543/04

AİHM, Harisch/Almanya, 11.04.2019, no.50053/1

AİHM, Kalay/Türkiye, 22.09.2005, no.16779/02

AİHM, Kutlu ve diğerleri/Türkiye, 13.12.2016, no.51861/11

AİHM, Magnin/Fransa, 10.05.2015, no.26219/08

AİHM, Muğosa/Karadağ, 21.09.2016, no.76522/12

AİHM, Nölkenbockhoff/Almanya, 25.08.1987, no.10300/83

AİHM, Onur Durmuş/Türkiye, 09.04.2013, no.31575/07

AİHM, Perez/Fransa, 12.02.2004, no.47287/99

AİHM, Ruiz Torija/İspanya, 09.12.1994, no.18390/91

AİHM, Sakkopoulos/Yunanistan, 22.05.2007, no.14249/04

AİHM, Seryavin ve diğerleri/Ukrayna, 10.02.2011, no.4904/04

AİHM, Suominen/Finlandiya, 24.07.2013, no.37801/97

AİHM, Supergrav Albania SHPK/Arnavutluk, 09.04.2023, no.20702/18

AİHM, Tatishvili/Rusya, 22.02.2007, no.1509/02

AİHM, Urat/Türkiye, 27.11.2018, no.53561/09

AİHM, Wagner ve J.M.W.L/Lüksemburg, 28.06.2007, no.76240/01

